

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

a 35-ik szám tartalomjegyzéke: levél ilja ehrenburghoz (kassák lajos) ● bojer: a tenger fiai (ford. beke margit) ● csavargónóta (mária béla) ● napjaink átértékelése IV. (kassák lajos) ● andré malraux: hongkong felé (ford. németh andor) ● barátom (vajda jános) ● aranyparaszt (andreánszky istván) ● könyvek a fasizmusról (gró lajos) ● a frobenius-gyűjtemény kiállításához (l. a.) ● jooss-ballett (justus györgy) ● disputa (szántó hugó) ● rajz (gedő lipót)

1934 május VI évfolyam 35 szám

36.

Levél Ilja Ehrenburghoz

Tisztelt Uram,

mielőtt rátérnék tulajdonképeni mondanivalómra, be kell vallanom, erős tétovázással irtam levelem elé a szokásos megszólítást. *Tisztelt Uram*, mondom, holott nagy és határozott tiszteletlenséget érzek Ön iránt, amióta „Polgárháború Ausztriában” című dolgozatát elolvastam. Magam is író vagyok, sőt szocialista és így joggal követelhetem meg minden társadalmi szerepet vállaló írótól az emberi felelősségtudatot és szakmai becsületességet. Említett iratában Ön túltette magát a szociális írásnak ezen a két alapkövetelményén. Mint szemtanú beszél olyan történelmi esemény részleteiről, amelyek lefolyásánál nem volt jelen s ezeket a részleteket olyan megvilágításban, olyan szentimentális-romantikus rendezésben állítja az olvasó elé, ahogyan az az Ön pillanatnyi hangulatának, hogy ne mondjam, okosan előkészített és több irányból megtámogatott érvényesülésének szempontjából kívánatos. Az ausztriai események egy rosszul végzett helyzetanalízis és tévedésekbe gabalyított mozgalmi gyakorlat tragikus következményei. Az illetékes fórumok szinte kihívják maguk ellen a szigorú kritikát, megérdemlik, hogy a munkásság félreállítsa őket az első sorból, de aki illetéktelenül vagy épen önös érdekből nyúl a dologhoz, az a vádló bűnözésével tetézi a vádlottak bűnét. Ilyen szempontból a „Polgárháború Ausztriában” tudósításnak megbízhatatlan, mert nélkülözi az események pontos ismeretét, mint kritika, szóra sem érdemes, mert nem egyéb számító retorikánál. Néhány pontot tekintünk meg közelebbről.

A bécsi munkásházakról írván, dicséri azok szépségét, célszerűségét és rögtön utána: „Az igazi valóság azonban minden sarokból előkukkantott. A díszes szökőkutak mellett éhező munkanélküliek estek össze.” (Ez így felelőtlen, általánosító frázis.) „Sok városi ház homlokzatán még látszott 1927 viháros júliusa.” (Ez nem igaz. Köztudomás szerint a júliusi események tüzpontja a Belvárosban volt és így a nevezett munkásházakkal semmi különösebb nem történhetett és nem is történt.)

A vezetők nem vették észre, hogy „ezek a házak idegen talajra vannak építve. A mi országunk (Oroszország) tapasztalataiból tudjuk, hogy...” Miért és milyen jagon hivatkozik Ön Oroszország tapasztalataira? Hiszen az inségnek és emberfeletti harcoknak idején elhagyta azt az országot. Az orosz forradalmárok gépfegyverállításait Európa irodalmi kávéházainak sarokasztalaival cserélte fel. Az író szerepét sem vállalta a „mi országunkban”. Pedig tudjuk, hogy abban az időben minden becsületes, áldozatkész emberre nagy szüksége volt a Szovjetnek. A haladó orosz írók kenyéren és vizen kitarítottak posztjukon. Voltak, akik a proletkultok győzelméért és voltak, akik a művészetért, mint általános emberi értékért harcoltak. Ön mit csinált ebben az időben? Megírta a *Lasik Roitschwanzot*, ezt a mindent megdestruáló zsidó figurát, aztán átlépett Berlinbe, Párisba élni és a szive szerint írni. Most pedig nem átalja, hogy a „mi országunk” forradalmi tapasztalataira hivatkozon

úgy, mint aki komoly előidézője és értékke változtatója volt ezeknek a tapasztalatoknak.

1011

És Ön, a majdnem grafománikus író ilyesmiket sem átal leírni: az osztrák nyomdászok azzal, hogy nem álltak a sztrájkolók közé „ismételten bebizonyították a világ munkásságának, hogy nem műveltség, szak-szervezeti tagság, betűragás kellene a győzelemhez”. Micsoda olcsó demagógia! Igaz, hogy a forradalom akut pillanatában nem „betűragás”, hanem fegyver illik a harcshoz, de ahhoz, hogy a munkás jó harcos legyen, osztálytudatra, emberi önértékre van szüksége. A betű szerepe tehát nem lehet előttünk kétséges az ember életében, életének alakításában. De arról sem hallottam soha, hogy Ön a Malik-Verlag-nál, az ismert szocialista kiadónál tiltakozott volna könyvei kinyomatása és propagálása ellen. Pedig statisztikával bizonyítható, hogy ezeket a könyveket túlnyomórészt a munkásság olvasta.

Továbbá azt mondja: „A kormánycsapatok két gépfegyvere a Hohewarteről, a házak ablakaiból tüzelt. Beszélnek, hogy az egyik géppuska a híres katolikus író és esztétikus, Franz Werfel pompás villájának kertjében állt. Nem kis ironia van ebben. Fent a Hohewarten nemcsak a Rotschildok laknak, de a költő is. Lent a Karl Marx-udvarban munkások laknak. A költő a szépséget éneklie meg, a munkásgyerekek viszont éheznek.” Alig akadhat polgári ujság, amely szemérmetlenebb frázisokkal dobálna össze két különböző dolgot. Megdöbbenő, hogy Ön nemcsak utat nyit a kószá híreknek, de ezek alapján vádaskodik is. És tudatosan hallgat arról, hogy Werfel éppen ebben az időben írta meg Musa Dagh című hatalmas regényét a leigázott örmény nép fájdalmairól és harcairól. Vagy az Ön lakása talán a proletár kunyhókban van, együtt éheznek a munkásgyerekekkel és Bécsben együtt esett el a fölkelés áldozataival? Ez a hamishangú írás azt bizonyítja, hogy Ön még ma is él és az elesettek tragédiájának irodalmi kiszínezésével pénzt ügyeskedik elő a proletárok zsebeiből. És valószínűnek tartom, hogy egymásután megjelent könyveivel Ön legalább annyi márkát, frankot és dollárt keresett, mint Werfel. Mi történt ezzel az összeggel? Ha nem vett rajta villát, nincs kizárva, hogy még „hitványabb” módon pocskolta el. Milyen utálatos ez az egész, milyen embertelen, megtévesztő játék a szavakkal! S hogy Werfel nem katolikus író, azt Ön éppen olyan jól tudja, mint ahogyan én tudom, hogy Ehrenburg nem szocialista. Különben egy alig negyven oldalnyi írásban, hogy hordhatna össze ennyi bizonytalan adatot, hogyan állíthatna föl ennyi ócska tablót és hogyan fecseghetne össze ennyi kritikátlan véleményt?

És Ön attól sem riad vissza, hogy a mozgalmi momentumokat kommentálja és szereplőit osztályozza. Így: „A legbátrabb munkások soraiból, azokból, akik másutt kommunistákká lettek volna, kerültek ki a védőrök.” Vajjon a forradalmi munkásság becsületét mióta értékeljük az egyik vagy másik szocialista párthoz való tartozóság szerint? Nem ismerjük talán valamennyien a tényeket, amelyek azt mutatják, hogy az osztrák szociáldemokraták egy része fegyvert fogott jogai védelmében, a német kommunisták ellenben némán és tehetetlenül megadták magukat az ezerszer lekicsinyelt ellenfél előtt?

A ferdítés és az elkenés nem lehet a mi kenyérünk. Az író, ha meg-

munka

szólal, az igazság kimondására köteles. Különben úgy jár, mint Ön ebben az írásában. A nagy osztrák tragédiát szenzációs riporttémának fogta föl és rávetette magát, mint hiéna az áldozatára. Egy pillanatra emlékezetébe idézem John Reed „Tíz nap, mely megrengette a világot” című munkáját. John Reed szocialista volt, mert ez a könyv csak egy szocialista szemével és bajtársi őszinteségével íródhatott meg így. S azt hiszem, ha Ön előtt John Reed munkáját dícsérem, ebben benne van a „Polgárháború Ausztriában” szocialista kritikája is.

Ezek után ígérem, azon leszek, hogy azt a szimpátiát, amit az Ön irányában éreztem, mélyen eltemessem magamban.

Kassák Lajos

Bojer: A tenger fiai*

Kristaver nem szólt senkinek, de tudta, hogy ma cselekednie kell. Benn a révben néha tompán csobbant egy-egy háztetőről leszakadt hótömeg. Összetalálkoztak a fehér hó, meg a szürke sósvíz, a hó egy darabig még úszott és fehér maradt, de aztán szürkült és lejjebb-lejjebb merült, megette a tenger.

Egy órával éjfél után valami mozdult kint a parton. Alakok bukkantak elő a sötétben, egyenként jöttek, Kristaver és a legényei. Nesztelenül lopakodtak előre, a halászcizmát kezükbe fogva, a hónuk alatt ágynemű s batyuval. Harisnyában lépkedtek a hóban, hogy senki teremtet lélek meg ne hallja őket. Egy árva szó sem esett. Az elemózsiás ládákat már napközben lehordták a hajóra, most már csak maguk jussanak oda valahogy.

Kezüket mártogatták a vízbe, úgy hajtották a ladikot. Ott áll előttük a „Fóka” lehorgonyozva, mint egy havas Paradicsomkert. Óvatosan fölkapaszzkodnak a földélzetre, de most még nincs idejük cizmát húzni. Előbb föl kell szedni a horgonyt és kiosonni a révből észrevétlen. Más-helyütt szerencsét próbálni — azt lehet, de nem úgy, ha százával jön utánuk a többi bárka. Per Suzansa volt az egyetlen, akit beavattak.

Míg a macskát húzták, a „Fóka” kezdte lerázni cicomáját, hullott-hullott a sok fehérség a hat halászsapkára. A hajó maga is teli volt hóval, de majd kilapátolják később. Előszedték az evezőket, de nagy fehér vastag keztyüket raktak a vánkosra, hogy nesztelenül forogjon benne a nyél. Most lassan kifelé siklottak az öbölből, egyik-másik árbócon sárga lámpások lógtak és a „Fóka” olykor még mutogathatta megmaradt cicomáját. Mennél messzebb értek, annál jobban meghúzták az evezőt.

Senki se szól. Senki se gondolkodik. Csak a karok dolgoznak, lábak feszülnek, hátaik görbülnek. Semmi sincs most, csak az evezés.

Nyomakodnak előre, ár ellen, a partfokok és sziklagátak körül zajong, csapkod, habzik a tenger. A havazás elállt, de sötét felhők tornyosodnak és közöttük zöldes, sárgás fények villannak. És a vízen ugyanaz a furcsa világítás dereng. Vajjon hová eveznek? Még Kristaver se tudja. Valami titkos sugallatra hallgat, mintha egy iránytű lenne

*) Részlet *Bojer* nagy halászregényéből.

benne, amelyik keletre mutat. Máskor is követte már az ösztönét és nem bánta meg. Ő is látja a fenyegető eget, vizet és úgy érzi, menekül, — de mi elől? A hajó nyomában sokarcú szörnyűség úszik — a szegénység. Nem először üldözi a halászokat, nem először eveznek így életre-halálra csakhogy előle meneküljenek. Előttük a talán — a szabadulás — akárhol, de valahol. Csak evezni, evezni, derékszakaadtig.

És eveznek.

Aztán lassan elhalványodnak a jelzőfények a Lofottal havas ormai alatt, az égről eltűnik a gonosz varázslat és alámerül a tengerfenékre. Az egyik hajlásban megismerik a Kabelvaag-i öböl sok-sok lámpását. Amott a Nagy Molla hatalmas templomtornyai emelkednek a vízből. Lassan virrad, nappalodik. Keleten öblökkel, fjordokkal hasogatott sziklák állnak hadisorban. És körülöttük mindenütt a Vest-fjord sárgállik, szürkéllik a sárga-szürke ég alatt sok-sok mérföldnyi víz és azon túl a part halvány csikja — a földség hegyei.

És akkor Kristaver fölugrik az evezőpadra, szétnéz. Kinyújtja a kezét — az evezők megállnak éppen a víz fölött, csak az ellenár burrogása hallik a hajó elején.

Kristaver még nem lát egyebet, csak a bárkák raját, amely Kabelvaag és Svolveer felől tódul, mintha vész hírrel riasztották volna föl őket, sietnek, mint a tűzoltók, ha valahol tűz van. Gőzhajók is jönnek, ugyanoda tartanak azok is, elszántanak az evezősök mellett, vajjon hová igyekeznek?

— Mi lehet az? — kérdi Henrik Rabben és ő is feláll a padra.

De Kristaver most egyebet néz. Messze benn, a víz fölött madársereg felhőzik jóval túl a halashelyeken, bálnaprüszkölés hallatszik és fel-felszökken a víz. Ahol a bálna, ott a hering is és ahol hering van, ott gadócnak is kell lenni. Kelet felé vonul csakugyan. Ügylátszik, egyes karavánok már előbb ideértek, ha ilyen nagy a riadalom.

És a bálnasereg nem fordulhat meg, okvetlenül beszorul valamelyik fjordba.

A „Fóka” legénysége mind a padokon volt már és majd kinézték a szemüket. Hát ez mi? Odanézzetek! Csak Kristaver nem szólt egy mukkot sem.

— Evezni! — mondta végre és maga is leugrott az evező mellé.

Eveztek újra. Csakúgy repült a hajó. Az evező szinte táncolt a kezükben. Egész éjjel eveztek, szakadatlanul, most már igazán rájuk fért volna egy kis pihenés, meg egy harapás étel, de ez többet ér, erről le nem mondanak.

Később, napközben még seregestől bukkannak föl mögöttük az árbócok és hanyathomlok közelednek. Talán fölfedezték az indulásukat? Vagy Per Suzansát kapták rajta, mikor készülődött? Vajjon hová készül? Utánalopózik valamelyik, gyanakszik, hogy tud valamit az öreg, amit más nem tud. A többi is fölszedi a horgonyt, hírek keringenek, sürgésforgás, kapkodás, megindul az egész sereg. Ott jönnek, ők azok, biztosan.

De füstöt is látni, gőzhajó is van köztük. Persze, azok újmódi hálóval járnak, egész vagyont mernek ki a tengerből egyszerre. Majd meglátjátok. Biztosan sürgönyt kaptak. Messzelátójuk is van. Hejh, ki

munka

ér oda elsőnek? Haha! Hogy ki? Ott van, ni, elhagyják a sok bárkát, sorban, mindjárt itt lesznek. És csakugyan, a gőzhajók elszántanak a „Fóka” mellett. Az úr lovon jár. A halászember csak rabszolga, még annál is rosszabb, maga húzza a szekerét. Csak evez, evez, inaszakadtáig, míg a vér csurog a szájaszélén, de úgy is későn érkezik. Az úr meg bársonypamlagon ül, finom falatokat eszik, ujját sem mozdítja, mégis jókor érkezik.

A gőzösök rég elhagyták őket, már csak a füst kígyók látszottak mögöttük a levegőben.

Az evezősöket tehetetlen düh fojtogatja. De csak húznak tovább. Dél lesz és még mindig eveznek. Most már hemzseg a sok bárka meg ladik körülöttük, a közeli telepekről jönnek, sereghajtók, de azért nem hagyják magukat, nekifeszülnek az evezőnek. Kezdődik a verseny. A „Fóka” legényei éppen eleget eveztek eddig, de most már nem akarnak lemaradni. A kezüket már nem törí föl az evező, de Arnt Asan vért köp. Nyöszörög is, de ki törődik most vele?

Meredek sziklahegyek sötétlenek előttük, egy fjord szakad be ott a földségbe. A fjord szájánál egész árbócerdő áll és zagyva lárma hallik. Mi lehet ott? Kristaver fején átvillan, hogy ha véletlenül oda kanyarodott be a hering, meg az üldöző bálnasereg, hát onnan ugyan ki nem kerül, mert a fjord pár mérfölddel följebb egy sziklahasadékban végződik. Most már élesebben hallatszik a hangzavar. Kristaver hátrafordul és kihajol. Mi az? Mit jelentsen ez? A fjord bejárásánál gőzhajók nem juthatnak tovább. Kirekesztették őket. És amint közelebb férnek, a hangzavarból fölsiketítő lárma lesz, ordítózás, szitok. Ezer meg ezer halásztorok dühös lárma. A gőzösök túlkölnék, a kiabálás elhallik azokhoz is, akik még javában eveznek, hogy jaj, csak valahogy le ne késsenek.

— Hát itt mi van? — kiáltja oda Kristaver egy előttejárónak.

— Aszongyák, hegyekben áll odabenn a hal, oszt a gőzösök ki akarják zárni a halászságot. Az urak maguknak akarják az egészet. Már ki is vetették a hálókat. A szegényember meg csak nézze.

— Hogy az ördögbe...

Abban a pillanatban Kristaver megint fönnterem a padon. A halászsapkát már éjszaka levetette és ahogy most ott áll a kormányrudat fogva, göndörszőke fejét keményen hátraszegve, Larsnak megint eszébe jut Olaf Trygvason királya: És ez lesz a svolderi ütközet.

— Evezni! — mondja a kormányos.

Már ott is százával nyüzsögtek a csónakok, de pár kőhajításnyira még nagyobb volt a kavarodás. A fjord szádja legföljebb ha száz méter lehetett, két meredek sziklafal között, odabenn vijjogva hullámzott a madársereg. Ez vörösposztó volt a halászsóknak. Ott a mesebeli kincs és ők ne férhessenek hozzá. Megint az uraké legyen minden.

A bálna fujtatása hallatszik a fjordból, most visszafordult, menekülni akar, de megint elállja útját a gőzhajók fala. Rémülten csapkod a farkával, fordul vissza a fjordba, fújva, prüszkölve. A halászsók alig bírnak magukkal, ahol a bálna jár, ott a tenger kincse.

Ezer torok üvölt, öklök emelkednek, dühtől eltorzult arcok átkozódnak a száz-meg száz halászcsonakon. — Eresszetek be, különben agyonverünk valamennyiteket!

De a gőzhajókon egy teremtett lélek sem mozdul. Csak a súlyos vasteknyők állnak ott, elrekesztve az utat. Az egyikén, amelyik éppen a „Fóka” előtt horgonyoz, végre felbukkan egy préinkabátos úriember, arca vöröslik a kucsma alatt, nyugodtan sétál a fődélzeten és pipázik. Mellette áll a kormányos, vízhatlan kabátban, az kiabál helyette. Legyetek türelemmel emberek, amíg a hálókat kiürítjük, aki előbb jön, előbb örlet. Ha nem tetszik, menjetek vissza a halastanyára, ahonnan jöttetek! Az a tietek!

Gúnyos röhej volt a válasz... — a mienk?... Hát a fjord? Az az uraké? És a hal... az is az uraké?!...

Hátul egy ismerős hang túlördítja a többit: — Rajta fiúk, ördög vigye őket! Üssünk szét közöttük!

Jakob szerencsésen utolérte a sereget, ott volt leghátul Per Suzansa mellett. Harcikiáltását vad üvöltéssel visszhangozták: — Üssünk szét közöttük, tengerbe velük! Hajrá! Gyerünk!

— Gyerünk! — kiáltott most már Kristaver is, s felkapott egy evezőt és átugrott az előtte levő bárkára. Az apa mellett van a fiú helye is, Lars mindjárt mellette termett a csáklyával. Kaneles, Elezeus és Henrik Rabben se maradtak ülve, jöttek evezővel, villáshoroggal, merítőszappallyal, de Arnt Aaasan úgy gondolkozott, hogy valakinek a csónakra is ügyelni kell, egy-kettőre ott ült a kormányos helyén, mintha parancsóra venné át a vezetést. Halászcizmák dobogása hallatszott, ahogy csónakról-csónakra léptek, fegyvereik nem valami élesek, de egész erdő áll a levegőben és hullámszik a gőzhajók felé. — Üssétek! Tengerbe velük! Hajrá!

Az egyik gőzös élesen fütyentett, mintha segítséget hívna. A legénység zöme, persze, bent van a fjordban a hálókkal. A halászok pedig kapaszkodnak már fel a fődélzetre. Jaj annak, aki kezükbe kerül. De az urak készültek a támadásra. A szomszéd gőzösről forróvízzel telt tömlőt irányítanak a támadókra, egyenest az arcukba. Összeégeti a bőrüket, megvakítja őket... Bömbölés, vad üvöltés, káromkodás harsogtatja a levegőt. A halászok hátratántorodnak, vissza a csónakokba. A gőzös fődélzetét tisztára söprik, a támadást visszaverték. Benn a fjordban folyhatik nyugodtan a halászat, kimeríthetik egyszerre a kincset, senki se zavarja őket.

És mindig új bárkák jönnek, agyonizzadt emberekkel, akik idáig eveztek hanyathomlok, hogy el ne késsenek.

A düh ragadós. Az összeégettek ordítása, harci üvöltése megvadítja az újonnan érkezetteket. Csónakról-csónakra hágnak, ordítva: — Tengerbe velük, hajrá!

Most egyszerre rohanják meg valamennyi hajót és akik utoljára jöttek legelől kapaszkodnak, egyik-másik kézben fejsze villan. De az urak tudták, mit csinálnak, készen állnak a tömlők, rengeteg forróvízzel, a gépészek egyenest az arcokat veszik célba. A támadók megint visszántorodnak, sokan a tengerbezuhanak, úgy kell kihalászni őket. Új ordítás, eszeveszett jajgatás.

De Kaneles Gomon, nem hiába katonaviselt ember, káplár volt annakidején, ő veszi át a parancsnokságot. — Vigyázz! — kiáltja, — fel-tűzni a szuronyt! — Előrántja a halászkését és rászijazza az evezőfogó

végére. Sokan utánacsinálják és Kaneles kommandiroz: — Szurony-roham! Szúrjátok le a disznókat, előre indulj!

Az összeégettek a legvadabbak, aki nem vakult meg egészen, kintől és dühtől félőrülten nyomakodik előre a feltüzött késsel, de forróvíz-kigyók várják őket megint. A sziklahegy harsogva veri vissza ordításukat. Sirályhad felhőzik már fölöttük, nagy vijjogással, mintha várná, hogy lesz mindjárt zsákmány, amire lecsaphasson.

Odaát a parancsnoki hidon pedig fel-alá sétál a prémkabátos úriember, annyira biztos a győzelmében, hogy ki sem veszi a pipát a szájából. Mellette áll a kormányos, az dirigálja a gépészt a tömlővel.

— Oda még egyet, csak a képükbe, jól van. A keserves istenit! — A gépész cingár legény, tetovált karja könyökig látszik. Épen Jákob felé irányítja a forróvízsugarat, amikor hátamögött előbukkan egy legény, Kaneles. Átúszott a hajtó alatt és a tulsó oldalon kapaszkodott fel. — Vigyázz! — ordít a kormányos, de a gépész még észbe se kaphat, már földreteremt egy hatalmas ökölcsapás. Aztán egy jól irányított rugás leszállítja a hajófenékre, Kaneles felkapja a tömlőt és egyenest a két úriemberre irányítja a parancsnoki hidon. A prémkabátos arcához kap, felordít, hátratántorodik. A kormányos átkozódik, lekuporodik, ott hente-reg a gazdája mellett. És a halászok tódulnak fel. Kaneles a szomszéd gőzös gépészt veszi célba, ővezeti az ostromot, most ő a generális. Odaát a gépész leforrázott képpel ordít, kiejti kezéből a tömlőt.

Egy perc se telik bele és ott dobognak a halászcizmák a tulsó hajón. Egy-kettőre kézrekerítik valamennyit.

A fjord felől most hanyathomlok közeledik egy-két ladik, de későn. A prémkabátos úr nagynehezen feltápáskodott, egyik kezét arcára szorítja s a másikkal int, hogy beszélni szeretne: — Idehallgassatok, nem bánom, bemehettek, de ígérjétek meg, hogy a hálókbán nem tesztek kárt.

Akárcsak a viharok beszélne. Két felbőszült legény megragadja és behajítják a tengerbe. A kormányos dühös átkozódással utána repül, hiába csapkod, még szerencse, hogy a halászok közben odaértek és beráncigálják őket a ladikba. És ugyanígy történik az egész vonalon, a leforrázott félig megvakított emberek nem bírnak a dühükkel, kormányost, hajótulajdonost és gépészt egymásután hajigálnak a vízbe, törnek-zúznak, lenn a fülkékben, tükrök, lámpák, üvegek csörömpölnek, bosszú! De csak egy percig tart az eszeveszett dühöngés, benn a fjordban ott a hal, a kincs, a temérdek kincs.

Egy-kettőre rést nyitnak a gőzösök falán és tódul be a halászraj, ellepi a fjordot, csak beljebb, beljebb! Most meglátják a kirakott hálót, egyik a másik mögött áll a vízben, ladikok sürgölődnek körülöttük. Azt nem hagyják ott. Persze az urak mindig így csinálják. Egy-kettőre kimerik az egész tengert, hogy a többinek semmi se maradjon, így aztán könnyű meggazdagodni — hajrá fiúk, végezzünk velük! — A hálókbán csak úgy szorong a sok hal, a víz színe olyan, mintha jég csapkodná, de kívül a fjordban, épenúgy feltorlódott a halhegy, hátuszony, csupa hátuszony az egész tenger. Forrva kavarg, burjánzik, az evezők halba merülnek. Kincs, mesebeli kincs előttük, körülöttük. A szemek vérben forognak, az evezők ütésre emelkednek, a hálós ladikokat elfoglalják, az embereket leütik, nekiesnek a kivetett hálónak, darabokra vágják, tépik.

A halért se kár, hadd menjen. Beljebb ott van a másik kifeszítve, most annak esnek neki és a csata folyik tovább.

1017

De most jön vissza a bálna. Fújva, prüszkölve, halárrarémmülten. Nyögésétől megremeg a sziklahegy. A fjord végében nem talált kijárást. Érzi, hogy kelepcébe került, elveszti a fejét. A heringtömeget magaelőtt hajtja, de most már nem törődik vele. Nyargal, csak nyargal eszeveszeten, ki a kelepcéből, vissza a tengerbe.

Nyomában örvénylik, buzog a víz, mint egy óriás hajó csapásán és ott jön mögötte a másik. A halászhajók elcsöndesednek, part felé igyekeznek, aki tud, hogy kitérjen a bálna elől.

Jön a harmadik is és nyomában a kegyetlen üldöző, a delfin. Karcsú, világoskék testek szökkennek föl a vízből és nagy csobbanással hullanak vissza. Az ügyes vadász kiharap egy darabot a lihegő otromba húshegyből és vidáman szökken fel újra, folytatni a könnyű vadászatot. Ki csodálhatja, ha a bálna elveszti a fejét.

A halászhajók nem tudtak mind kitérni idején, majd hogy fel nem borulnak az óriás hullámokon, rémült kiabálás hallatszik, egy delfin kis híján belehuppan egy horgászladikba és a sötét lihegő hústömeg közvetlen mellette vág el, akár ki lehetne ugrani a hátára. A bálna most szerencsésen kiért a bárkák közül, de ott van előtte újra a gőzösök sora — mi az? Itt is vége a fjordnak? Fordulna vissza, de nyomában a delfin. S akkor halálos rémület markolja meg, eszeveszett erőfeszítéssel neki-rugaszkodik, óriás teste kiemelkedik a vízből, egy pillanatig fönn lebeg a levegőben, de súlya visszakényszeríti és lenn az üldöző várja éles fogaival.

Egy darabig csapkod, forog a víz színén, mint az örült, tehetetlenül, a fjord kavarog, magasra fröccsen a tajték, a delfin egyik harapást a másik után vágja ki belőle, úgy hogy vörös hullámokat vet a szürke víz. És akkor a bálna lebukik, egyenesen a tengerfenékre, farkvége még látszik egy pillanatig, óriás buborékok szállnak föl a helyén, kavarogva, egy gőzhajó meginog, átsurran gerince alatt és nyargal tovább veszett iramban, ki, a tengerre.

Ford.: Beke Margit

Csavargónóta

*Afrikából jöttem: vadak között
éltem tiz szégyelni való évet,
annyi piszok, szegényszag ragadt rám,
hogy most hiába vakarnám, mosnám,
lekaparhatatlanul belém itatódott.
Hogy tudnám most nyitva tartani
sötétséghez szokott koldus két szemem
ennyi fényre, fájó világosságra.
Rongyos ruháimmal, chaplini szegénységemmel
bizony jobb menedék volt Afrika sötétje.*

Mária Béla

munka

Napjaink átértékelése

IV.

A németországi munkáspártok megsemmisítése után szinte elkerülhetetlen sorsszerűséggel következett be az osztrák szociáldemokrata párt összeomlása. Gondolkodó szocialistának nem lehet meglepetés a hatása is inkább érzelmi, mint értelmi jelentőségű. Hiszen tudjuk: azt a magot, melyből az 1934 tragédiája bekövetkezett, 1918-ban vetették el azok, akik a proletariátus forradalmát a politikai reformizmusban látták megvalósíthatónak, sőt megvalósítottak. Ez a mozgalmi gyakorlat ön-maga ellentmondásaiban, jóformán külső erőszak nélkül összeomlott. Hogy Németországban így történt, ma már senki előtt nem lehet kétséges, az osztrák események azonban úgy mutatják, mintha a bécsi és bécskörnyéki proletariátus szabályosan megharcolt ütközetekben esett volna el. A látszattól ne engedjük magunkat megtéveszteni. Az osztrák munkásság hősei éppen úgy nem forradalomban estek el, mint azok a német társaik, akiket az S. A. legények egyenként lemészároltak. A különbség csak annyi, hogy a német munkással menekülése közben végeztek, míg az osztrák proletariátus egy része önfeláldozó bátorsággal állt a biztos halál elé. Cselekedetük jelentőségét nem akarom lebecsülni, hiszen páratlan alakjaivá lettek a modern munkásmozgalom történetének, de dicsőségükben mégsem a forradalom, hanem az *etika síkján* jelennek meg előttünk. Mintha tulajdon életük feláldozásával az eszme reputációját akarták volna helyreállítani, amelynek döntő jelentőségét a vezetők soha sem tartották magukra nézve szigorúan kötelezőnek. Ezek a vezetők úgy mondták, az eszme megvalósítása érdekében szerveznek és a meglévő szervezeteket a fennálló társadalmi rend szolgálatába állították akarva vagy akaratlanul. Az így feltételezhető különbség a lényegen mit sem változtat. Ha látjuk az eredményt, el kell ítélnünk az utakat és módokat, melyek ehhez az eredményhez vezettek.

A német eseményekkel kapcsolatban azt mondtam, hogy az összeomlás a mozgalom gyökérhibáiból következett be, az osztrák tragédia ma ugyanezt a mérleget eredményezi. Aki úgy látja: ha az osztrák munkásság egy vagy két év előtt nyult volna fegyverhez, akkor győzelemmel fejezhette volna be harcát, ugyanúgy téved, mint azok a vezetők, akik halálos komolyan folytatták azt a sorozatos paktumpolitikát, amely 1918-ban a kormányhatalomban való osztozkodást és a magántulajdonon alapuló gazdasági rendet szankcionálta. 1918-ban hiába volt adva a fennálló társadalmi forma gyökeres átalakításának lehetősége, a tradicionális munkáspártok nem tudtak mit kezdeni az alkalommal. Ugyanígy hiába voltak eldugott fegyverei az osztrák munkásságnak, az uralkodó és aktív pártpolitika vonalában semmit sem kezdhettek velük, mert hiszen jelentőségükben azok inkább csak szimbólikus, mint reális erőt képviseltek. Az az egyszerű munkás, aki szószerint fogta föl az agitáció szövegeit és a kongresszusok határozatait, azzal a tudattal, hogy fegyvert rejteget a pincéjében, komolyan készülhetett a végső harcra, de a mozgalom irányítói, mint részesei a fennálló hatalmi rendszernek, pillanatig sem gondoltak komolyan a fegyveres felkelésre. Amennyiben és

időnként mégis úgy látták, hogy az ilyen felkelésnek a munkásság bizonyos köreiből meg van a lehetősége, mindent megtettek annak az érdekében, hogy ezt a készülődést az ellenfél segítségével (szociális engedmények, később már csak pusztán ígéretek ellenében) a forradalom útjáról a békés együttműködés vonalára tolják át. És ez a megállapításom nem a kívülálló felelőtlen belemagyarázása. Otto Bauer, az ausztró-marxizmus reprezentatív teoretikusa, a politikai balszárny vezére még az emigrációban sem tagadja le ilyen irányú tevékenységét és azt, mint dicsérendő momentumot hozza fel pártja életéből. Az osztrák munkásság forradalma 1918-ban, mint a többi európai forradalom, kompromisszumba torkollott és csak természetes, hogy a munkásság oldaláról tett minden egyes további engedmény újabb és újabb és egyre agresszívabb követelést eredményezett az ellenfél részéről. Az az engedmény, ami a munkásság oldalán mínusz 1-nek látszott, a tulsó oldalon plusz 10-nek felelt meg. Mert a kicsikart eredmény nemcsak a saját megerősödésüket, hanem a marxista front gyöngülését is jelentette. Látszatra az egyik fél lassan gyöngült, a másik pedig rohamosan erősödött. De ez a képlet is túl optimista. Mert hiszen a munkásságnak az ellenféllel szemben való gyengülése a párton belüli erők elenyevésének, széthúzásának a folyamatát is megindította. Ausztriában éppen a szociáldemokrata párt látszólagos aktivitása és kétségtelenül nagy jelentőségű szociálpolitikai eredményei miatt a kommunista mozgalom nem tudott kifejlődni és ezért a kívülállónak mindvégig egységesnek tűnhetett a párt. Holott, ha nyílt szakadásra nem is került a sor, az utóbbi esztendőknél erős ellenzéki mozgalom fejlődött ki a pártkeretek között. És ez az ellenzék, ha rendületlenül szociáldemokratának vallotta is magát, sok mindenben már közelebb állt a kommunistákhoz, mint az anyapárthoz, helyesebben amazok frazeológiájának a befolyása alá került. Bauer egyre inkább két malomkö között érezhette magát és a tényleges jobboldal (Renner) és a tényleges baloldal (legfőképp az ifjúsági szekciók) szorítása közepette az aranyközéput, a békesség, a kormánnyal való megegyezés politikáját kellett csinálnia. S ha eddig a szociáldemokrata párt a paktálásokban az ajándékozó szerepét töltötte be, most már csak kérhetett, apró-cseprő kedvezményekért, illetve szemethunyásért taktikázhatott pártja részére. Aki úgy véli, hogy a be nem következett pártszakadás valami különösebb áldást jelentett az osztrák munkásmozgalom történelmében, az ma láthatja: két különbözőképpen mutatkozó folyamatnak végzetesen azonos lehet az eredete.

Hiszzen a német mozgalom pusztulását sem a pártszakadás, hanem ezt a szakadást előidéző mélyebben fekvő történelmi motívumok határozták meg. Éppen ezért a kommunista párt megalakulása nem új mozgalmi irányvonalat, csak egy új pártalakítás lehetőségét hozta magával. Az új pártvezetőség aztán megelégedett a régi pártvezetőséggel szemben álló ellenzék szerepének betöltésével. Amint a szociáldemokrata párt a polgári pártok baloldalát képezte az országos politikában, ugyanúgy a kommunista párt nem új munkáspolitikát, hanem az országos politikán belül a szélsőbaloldal szerepét vállalta, kiélezett tendenciával a szociáldemokratapárt, mint konkurrensfél ellen. A német kommunistapárt akkor bukott el, mikor, mint tömegpárt és parlamenti párt a szociál-

demokraták nyomdokaiba lépett, azok túlcitálására és a politikai érvényesülésben megelőzésükre törekedett. Végül is az elpolgáriasodott anyapárttól csak frazeológiában különbözött, képviselői általi hatalmi részesedést vállalt a magántulajdonon alapuló politikai állam keretein belül. Elbukott ugyanolyan körülmények között, ahogyan azt a szociáldemokrata párt részére bejósolta.

Ugyanez a folyamat játszódott le az osztrák szociáldemokrata pártban, az egyre jobbra tolódó törzsgárda és az egyre hangosabb új ellenzéki alakulatok között. Ahogyan a két német munkáspárt között, ugyanúgy az osztrák szociáldemokrata párt tagozódásában is elsősorban és végeredményében, pozícióharcról volt szó. A német kommunista párt a szociáldemokrata pártot akarta kivetni a nyeregből, az osztrák ellenzéki mozgalom a pártvezetőség ellen koncentrált erőit, anélkül, hogy új programmal új taktikai és stratégiai vonalat jelölt volna meg. Kétségtelen, hogy Bauerék egyre inkább jobbra tolódtak, de mégsem lepődhetünk meg azon, hogy ugyanaz a Bauer, aki látszatra csak nuánszokban különbözött el a kommunistáktól, a párt belső ellenzéke ellen félelmetesen kétélű politikával védekezett. Nem hitt az osztrák munkásság esetleges fölkelésének a sikerében és nyíltan mégsem vallott színt. Nem tehetette meg pozíciója fölázása nélkül. Annak ellenére, hogy nyilvánvalóvá lett: a párt erőszakkal semmi eredményt el nem érhet, téziseket fogalmaztak, melyekben a fölkelés lehetőségeiről beszéltek. Fegyveresen állunk ellent a reakciónak — mondták — de igaz, hogy ennek a fölkelésnek az időpontját kitölték a végtelenbe és olyan események bekövetkezéséhez kötötték, amelyek minden gondolkodó ember előtt a harc biztos elbukását kellett, hogy eredményezzék. A Weltbühne 1934 március 8-iki számában azt írja Bauer, hogy az őszi rendkívüli pártkongresszuson elhatározták, az osztrák munkásság proklamálni fogja az általános sztrájkot:

„1. ha a kormány jog- és alkotmányellenes uralmat kényszerítene reánk;

2. ha a vörös Wien alkotmányos községi és állami kormányzatát alkotmányellenesen elmozdítaná és Wien vezetését kormánybiztosnak adná át;

3. ha pártunkat feloszlatná;

4. ha szakszervezeteinket feloszlatná vagy gleichschaltolná.”

Ezt a határozatot a „tömeg” elé terjesztették és az elfogadta. Feltelezhető-e, hogy Bauer nem volt tudatában annak, hogy ebben a határozatban az osztrák munkásság forradalmi felkelése *ellen* határoztak? Nem valószínű, hogy a kiváló politikus ennyire ne ismerte volna föl a helyzetet és annak a jövőre kiható jelentőségét. Ebben a határozatban félreérthetetlenül az áll: ha a fassizmus győz, akkor a munkásság fölázad. Majd akkor, ha már nem tud fellázadni. Kétségtelen, hogy Bauer nemcsak a kormány, hanem a saját pártja felé is taktikázott. A tömegek ezt nem vették észre, az ellenzék azonban átlátott a kevert játékon és iparkodott azt leleplezni. De ez a leleplezés nem volt egyéb a vezetőség elleni támadásnál. Ahogyan a német kommunista párt a burzsoázia elleni harcra fölkészületlenül, szinte elvakultan a szociáldemokrata párt ellen verekedett, ugyanúgy az osztrák szociáldemokrata párt baloldali ellen-

zéke megelégedett a vezetőség támadásával anélkül, hogy legalább csak teóriában előkészült volna a fegyveres lázadás vezetésére. Az opportunistá pártvezetőséget éppen olyan készületlenül találta Dollfussék támadása, mint a forradalmat hirdető és a győzelem lehetőségeit föltételező ellenzéket.

1021

Ha az elmúlt tizenöt esztendő munkáspolitikai eseményeit végig-gondoljuk, látnunk kell, hogy az események a munkásfront eredendő hibáinál fogva nem is következhetek be másképp, mint ahogyan bekövetkeztek. Tehát azért, ami megtörtént, egyéneket felelőssé tenni lehetetlen.

Ha tisztán látjuk a tragédia okait, kishitúségen és kétségbeesésen túl meg kell keresnünk a bajokból kivezető utakat és módokat. Az 1918-tól máig tartó mozgalom, szociáldemokrata és kommunista pártjaival együtt a mult tradícióin épült föl és a ma fölvetődő jelenségekkel nem tudott szembeszállni. Ezeknek a pártoknak a tradíciója, ha még olyan hihetetlenül hangzik is, a polgári pártpolitikában gyökerezett. A proletariátus, szocialista célkitűzésű politikájának ma kapta meg igazi tradícióját. Ez a leveretés a győzelemre készíti elő a szocialista munkásságot.

Meggyőződésem, hogy a régi organizációs formák elavultak, hogy a fasizmus részleges diadalra jutása új helyzetet teremtett s ez az új helyzet megköveteli a proletariátus harcának új módozatait. S akik azt hiszik, hogy a legutóbbi dán és angol választási harcok eredményei valamit jelentenek a munkásság javára a mindenütt és egyre inkább kiélesedő osztályharcban, azok nagyon tévednek. Előbb vagy utóbb, így vagy úgy kenyértörésre kerül a dolog a ma még úgynevezett demokratikus országokban is. S ebben az összeütközésben a munkásság mai szervezetei és módszerei legkevésbé sem ígérnek a győzelem lehetőségét.

Az új szervezeti formák és új módszerek a győzelmes fasizmus árnyékában fognak megszületni.

Kassák Lajos

André Malraux: Hongkong felé*

Saigon. 1925. Juni. 29.

Vigasztalan, sivár vidéki város, hosszú főutcákkal és lelketlen körutakkal, amelyeken fű nő terebélyes trópusi fák alatt... Hosszú az út. Végre beérkezünk a kínai negyedbe, tele szép, fekete írásjegyekkel ékesített, aranyozott cégérekkel, kis banküzletekkel, mindenféle ügynökségekkel. Előttünk, a fűborította, széles főút közepén kis helyivasút fontoskodik. Harminchét, harmincöt, harminchárom... állj! Megállapodunk egy ház előtt, amely semmiben sem különbözik a negyed többi épületétől: bérház. A kapu körül igen kevéssé ismert kantoni kereskedelmi vállalatok cégtáblái. Benn korhadt és poros rácsozat mögött két kínai hivatalnok szundikál: egyik mintha sírjából kelt volna ki, fehér ruhát visel, a másik kövér, övig meztelen, mintha agyagból gyúrták volna. Sanghai-i képek a falon. Fiatal lányok erényesen homlokukhoz tapadó frizurával, tájképek, szörnyetegek. Elöttem három egymásba akasz-

*) Részlet André Malraux „Hódítók” című regényéből. A könyv az 1922—25. közötti kínai forradalom eseményeit tárgyalja. Copyright by Pantheon.

munka

kodott kerékpár. A kokinkinai Kuomintang elnökénél vagyok. Kantoni tájszólással érdeklődöm:

— Itthon a gazda?

— Még nem jött meg, uram. De csak tessék fölmenni és kényelembe helyezkedni.

Valami kötélhágcsó-félén fölkapaszodom az emeletre. Sehol senki. Leülök és únottan széjjelnézek: európai faliszekrény, márványtetejű Louis-Philipp asztalka, remek amerikai karosszékek. A fejem felett a tükörből megpillantom Sun-Jat-Sen életnagyságú arcképét s a néhai nagyúr kisebb fényképét. A nyitott ablak felől serpenyő sístergés és a lacikonyhás csörgőjének hangja hallatszik s a zsíros kínai kotyvalékok orrfacsaró büze csapja meg az orrom.

Léptek a hágcsó felől.

Megjelenik a házigazda két kinaival és a francia Gérarddal. Miatta vagyok itt. Bemutatkozások. Zöld teát itatnak velem és felkérnek, hogy biztosítsam a központi bizottságot afelől, hogy a „szekciók az egész francia Kokinkinában törhetetlen hűséggel ragaszkodnak azokhoz a demokratikus intézményekhez, amelyek stb...”

Végre távozom Gérarddal. Ő csak néhány napja van itt, mint a Kuomintang Kokinkinába kirendelt megbízottja. Alacsony emberke, erősen öszülő bajusszal és szakállal, tétova tekintetével, félszeg, jóindulatúnak látszó modorával, II. Miklós cárra emlékeztet. Van benne valami a rövidlátó tanárból s a vidéki orvostól. Most itt megy mellettem és húzza a lábát, vékony szipkába erősített cigarettája messzire előtte jár.

Autója az utcasarkán vár. Beülünk és kényelmes tempóban kirándulunk a környékre. A felkavart levegő új atmoszférát teremt körülötünk. Feszülő, kimerült izmaink fölengednek.

— Mi ujság?

Habozik, nem igen tudja, „úr”-nak szólítson-e, vagy „elvtárs”-nak.

— Nem állunk rosszul. Elvihet hatezer dollárt Honkongba. Ennyi folyt be. Még hatszázra számítok, de kérdés, összejön-e. Én csak négy napja vagyok itt.

— Az eredmény után ítélve elég lelkesek.

— Ó, nagyon. A kínaiak ritkán lelkesednek, de ezuttal el kell ismerni, hogy rajonganak az ügyért. És ne feledje el, hogy a hatezer dollárt, amit mindjárt átszolgáltatnak magának, majdnem kizárólag szegények adták össze, kulik, kikötőmunkások, mesteremberek...

— Hát hiszen nekik van a legtöbb nyernivalójuk... A hongkongi kaland, Shameen...

— Hallottam, hogy az angolok leleplezték Hongkongban a Monád-összesküvést?

— Nem tudok róla. Most érkeztem.

— Vagy úgy. A Monád nevű titkos társaság tagjai észrevették, hogy Hongkong és Shanghai között már csak egyetlen kis gőzös, a Honan közlekedik. Ennek a gőzösnek, mikor a hongkongi kikötőben tartózkodik, csak egy angol tiszt és néhány matróz a személyzete. A szövetség néhány embere igen okosan felismerte, milyen nagy előny volna megakadályozni a gőzöst abban, hogy rajta az angolok fegyvereket küldjenek Kantonba az ellenforradalmároknak.

— Egyetlen emberünk sem volt a gőzösön?

— Nem. Arról szó sem lehet. A fegyvereket bárkán szállították a gőzösre a Gyöngy folyó partjának valamelyik félreeső pontjáról. Ahogy a hasiscsempészek csinálják a szuezi csatornán. De folytatom az összeküvés történetét. Hat összeküvő élete kockáztatásával lemészárolja a parancsnokot és a matrózokat, hatalmába keríti a gőzöst. Négy óra hosszat buzgólkodnak a hajón, hajnalban egy angol önkéntesekből álló őrszolgálat elcsípi őket, épen amikor indulni akarnak, magukkal cipelve — találja ki mit? — Egy hat méter hosszú fatuskót, amelynek a kínai hajók orrán láthatók s amelyre szemek vannak pingálva.

— Nem egészen értem...

— Ezekkel a szemekkel tájékozódik a hajó. Ha nincs meg mind a két szeme, zátonyra fut.

— Ó, ó!...

— Csodálkozik ezen? Mondhatom én is. De alapjában véve... Kikből állanak tulajdonképpen azok a társaságok, amikre mi felügyelünk? (Már úgy, ahogy, ezzel legyünk tisztában.) Néhány, elismerem, elszánt fanatikusból, néhány tőkésből, akik befolyásra akarnak szert tenni, vagy biztosítani akarják magukat, diákokból, kulikból...

— Úgy lesz itt is, miní másutt. Ezek a társaságok alighanem annak a néhány erélyes embernek az akaratát fejezik ki, akik az élükön állnak.

— Nyilván. Csakhogy ez nem egyszerűsíti a dolgokat.

— Az erélyesség mindenképpen erény.

— Egyáltalán nem! De még mennyire nem! Az a kérdés, mire használják! Kockára tenné-e maga az életét csak azért, hogy hat méter hosszú tuskókat lopjon, amikre szemek vannak pingálva? Hogy az ellenséges hajók elsülyedjenek? Amiért esetleg föbelövik?

— Föbelövték őket?

— Nem, az angolok szégyelték magukat! Ezek az erélyes emberek, ezek a népvezérek néha teljesen befolyásolhatatlanok. Vannak közöttük egészen műveletlen, áldozatkész, lelkes egyének. Ezekkel nincs baj. De a fecsegő, hülye diákok, akik úgy idézik Marxot, mintha confuciusi szövegeket citálnának, szörnyűek! Nem tudom, ki volt a Monád irányítója: ez a szövetség nem állt összeköttetésben velünk, de tagjai között igen sok volt az amerikai egyetemeket járt diák... Kijelentem Önnek, hogy a legkomolyabb, a legmegbízhatóbb szövetséges is hajlandó lesz egy adott pillanatban mindent faképnél hagyni, hogy tuskókra festett szemek után szaladgáljon.

S látva, hogy mosolygok:

— Maga azt hiszi, hogy általánosítok, hogy eltúlzom a dolgokat. Hiszen majd meglátja... Borodintól, vagy Garintól száz ilyen történetet hall majd...

— Jól ismeri Garint?

— Istenem, együtt dolgoztunk... Mit mondjak róla? Tisztában van a propaganda irányítása körüli szerepével?

— Nem igen.

— Ó, hát az... De nem. Ezt meglehetősen nehéz elmagyarázni. Talán tudja, hogy Kinában ismeretlenek voltak a tettekre készítő gon-

dolatok. Ezek az eszmék olyan talajra találtak itt, mint az egyenlőség gondolata Franciaországban az 1789-es nemzedékben. Valósággal megígézte őket. Alighanem ez a helyzet egész Ázsiában. A sárga fajt elkapta a láz. Mikor Japánban német előadók Nietzsche eszméit kezdték hirdetni, fanatizált diákok levetették magukat a szikláról. Kantonban még sötétebb s talán még szörnyűbb a helyzet. Ott még a legközönségesebben értelmezett individualizmus fogalma is ismeretlen volt. A kulik csak most kezdenek rájönni, hogy élnek, hogy egyáltalán a világon vannak... Van népideológia, mint ahogy van népművészet, ami nem vulgarizálás, hanem valami egészen más... A borodini-propaganda ezt hirdette a munkásoknak és a parasztoknak: „Nagyszerű fickók vagytok, mert munkások vagytok, mert parasztok vagytok, mert az állam két leghatalmasabb rétegét alkotjátok.” Ennek nem volt semmi hatása. Egyszerűen nem hitték el, hogy az államnak az a két leghatalmasabb rétege, amelyik ütlegeket kap és éhenhal. Nagyon is megszokták, hogy a munkásokat és a parasztokat semmibe se veszik. Attól féltek, hogy egyszer csak vége lesz a forradalomnak s ők visszakerülnek ugyanabba a megalázó állapotba, amelyből ki akarnak kerülni. A nacionalista propaganda, Gariné, nem ilyen tanokat hirdet nekik és mélységesen felkavarja őket. Szinte elképesztő, milyen erővel hat rájuk, amikor arra tanítja őket, hogy a maguk méltóságában, vagy ha úgy tetszik, a maguk fontosságában hinni merjenek. Ha majd lát egy tucát riksakulit, furcsán fintorgó macskájukkal, rongyosan és szalmakalapban, amint a tömegtől tisztelettudóan körülvéve a fegyverforgatásban gyakorolják magukat, mint önkéntesek, lassanként meg fogja érteni, mit nyertünk bennük. A francia forradalom, az orosz forradalom diadalmas volt, mert földhöz juttatta az embereket. Az étellel ajándékozta meg őket. Ez ellen semmiféle nyugati hatalom nem küzdhet eredményesen... Mindent a gyűlöltre akarnak visszavezetni! Felettébb szimpla teoria. A mi önkénteseink több okból is fanatikusok, de elsősorban azért, mert most már olyan élet után kíváncsiak, amelyhez viszonyítva a másik köpedelem, no! Borodin ezt még nem érti...

— Jól megfér egymással a két vezér?

— Borodin és Garin?

Előbb az az érzésem, mintha nem akarna felelni. De nem, gondolkodik. Arca most nagyon finom. Honnan került ide ez az értelmes ember? Sötétedik. A gépkocsi motorjának berregésén túl csak a tücskök ritmikus ciripelése hallatszik. Még mindig rizsföldek suhannak az út két oldalán. A láthatáron lassan változtatja helyét egy arékier fa.

— Nem hinném, — feleli, — hogy jól megférnek egymással. Megférnek egymással. Ennyi az egész. Kiegészítik egymást. Borodin a tettek embere, Garin...

— Nos?

— Garin is tud cselekedni. Ha arra kerül a sor! Hallgasson ide. Kantonban kétféle embertípussal fog találkozni. Olyanokkal, akik Sun idejében kerültek Kínába, 1921-ben, 22-ben, szerencsét próbálni, kockára tenni az életüket, ezek tulajdonképpen kalandorok. Számukra az, ami Kínában történik, színjáték, amelyhez több vagy kevesebb érdekük

fűződik. Ezeknek az embereknek ugyanazt jelenti a forradalom, mint az idegenlégió katonáinak a hadviselés, ezek az emberek sosem tudtak bele-
törődni a közösségbe, túlzott igényeket állítottak fel az étellel szemben.
az életük értelmét keresték s most mindebből többé-kevésbé kiábrán-
dulva egyszerűen szolgálnak bennünket. Akik Borodinnal jöttek, hiva-
tásos forradalmárok, az ő számukra Kína nyersanyag. Azt fogja tapaszt-
alni, hogy az előbb említettek majdnem mind propagandisták, míg az
utóbbiak majdnem mind sztrájkmozgalmakban vesznek részt, vagy a
hadseregben szolgálnak. Garin képviseli — és irányítja — az előbbie-
ket, akik kevésbé vakmerők, de sokkal intelligensebbek...

— Ön már Borodin jövelele előtt Kantonban volt?

— Igen, — feleli mosolyogva. — De higgye el, hogy objektív
vagyok...

Vajjon honnan jöhetett? Nem igen hiszem, hogy a kantoni forra-
dalmárok gyakran használják ezt a szót: „objektív”.

— Mit csinált azelőtt?

Hallgat. Zavarban vagyok. Vajjon azt fogja-e felelni, hogy semmi
közöm hozzá? Igaza volna... De nem. Még mindig mosolyog és köny-
nyedén a térdemre teszi a kezét:

— Azelőtt a hanoi-i lyceum tanára voltam.

Mosolya határozottabbá, irónikusabbá válik, tenyere erősebben
szorítja a térdemet.

— De aztán fontosabbnak tartottam, hogy... képzelje csak...

Regény? Vagy ugrat? Folytatja előadását, mintha elejét akarná
venni a kérdezősködésnek.

— Borodin kereskedelmi zseni. Rendkívül szorgalmas, merész, ha
kell, elszánt, emberi — teljesen a cselekedeteinek él...

— Kereskedelmi zseni?

— Olyan ember, aki mindig azt kérdi: használhatom-e és mire?
Ez Borodin. Az ő korosztályából való bolsevikeknek közös élménye az
anarchisták ellen folytatott küzdelem. Mind meg vannak győződve arról,
hogy a valóság mindennél fontosabb, ismerik a hatalom gyakorlásának
nehézségeit. És még él a lelke mélyén az a gyerek, aki egy kis lett vá-
roskában Marxot olvasgatta, akit egész környezete megvetett s akinek
állandóan rettennie kellett a szibériai száműzetéstől...

Roppant írásjelekkel ékesített éttermek mellett szalad a kocsis. Az
atmoszféra, mely most körülvesz bennünket, fényes és lármás. Fények,
tükrök, üvegburák és lámpák villognak, koppan a mahjong, fonográfok
hörögnek, énekesnők sivítanak, síp rikácsol, cimbalom csipog, gong
dörög...

A fények egyre sűrűbben követik egymást. A soffőr lassít, ideges-
kedik, nyomkodja a trombitát, hogy előbbre jusson, a fehér vászonba
öltözött sokaság közepette, mely sűrűbb, mint az európai körutakon:
munkások és a legkülönbözőbb foglalkozású szegény kínaiak sétálnak,
édességeket és gyümölcsöket szopogatva s csak az utolsó pillanatban
ugranak félre az üvöltő, csikorgó autók elől. Az anamita soffőrök károm-
kodnak. Itt már semmi sem emlékeztet Franciaországra.

Ford: Németh Andor

munka

Barátom

*a szegénység egyszerű díszletei közt élsz,
a hónaposszoba légyöpöttös olajnyomat-Máriája
és füstös tájképek alatt.*

*Lakásról-lakásra vándorolsz,
csak a gazdaasszony csorba findzsái őrzik cikkázó szavaid emlékét,
csak a fakó függönyök lebbennek szélborzolt bokorként
elégedetlen életed emlékeitől.*

*Gyermek-feleséged holt Bruges földjének szülötte,
most leckeórák sivár földjein zengeti, szórja szét gyönyörű nyelvét.
Szurke napjaid szöke társa Ő.*

*Tépett kofferben őrzöd
csufondáros verseid.
Te szegény...
nincs kenyered és nincs íróasztalod.*

*Ülünk szobádban s vadul dobáljuk
e vacak világot szapuló szavaink
idegen nyelven, hogy Milou is értse.
A távoli városokról beszélsz,
uccákról, ahol éheztél, hidakról, ahol éheztél,
erdőkről, ahol éheztél, fényes tornyokról,
melyek alatt éheztél, tavaszokról és telekről, nyarokról
és őszeokről, amikor éheztél,
az életedet mondod, hetyke, szitkos tömondatokban.*

*Nincs sok szavam rá,
értelek,
körülöttem és bennem is hull már a vakolat.*

*A lámpafénybe hunyorgok
s néha ejtek csak egy-egy szót,
egy-egy tartalmatlan és értelmetlen szót hitről,
harcról, kitartásról és jövőről...*

*elhallgatok,
két összetolt széken alszik gyermeked.*

Vajda János

Zsirosparasztoknak is nevezik őket. Falun már az 50 holdon felülreket, a tanyákon az 50—100 holdon túliakat. Olyan fajta réteg ez, mint Oroszországban a kulakság: nagygazdák, akik kiszedik a földnek a zsirját. A legjobb minőségű földeket kaparintják magukhoz. Földszerző parasztok ezek, a falukon a dülökből hasítanak maguknak, a tanyákon pedig hozzáragasztanak pár holdat a maguké mellől valamék megszorult kisparaszt földjéből. Várják mikor kínálkozik olcsón eladó föld. Ezt könnyebb nekik kilesni, mint a tavaszi esőt és az apjuk, anyjuk halálát az örökségek miatt; hiszen a kisparaszság kénytelen megválni utolsó darab földjétől is. Közvetlen a forradalom után évekig, míg tartott a tengerentúlra való kivándorlás, a szegényemberek potom áron túladtak pár mesgyényi földjükön, még a községi erdő- és legelőjogaikat is eladták, hogy utiköltségeiket előteremtsék. Ezek a földek is hozzájuk vándoroltak. Ha a kisparaszt megszorul: rossz termés, jég-, tűzkár, marhavész, tartós betegség vagy egyéb kórok idején, mit is tegyen? És a baj sohasem jön egyedül, csüstől zudul a házra. A marha eldöglött, nincsenek bocikák, amivel vetés alá szántsanak és nincs tej, ami a legfőbb táplálékuk. Haladéktalanul pótolni kell a veszteséget, mert a végén kenyérnek való sem talál lenni. De a bankok nem folyósítanak a leterhelt földdecskére. A padon és a kamrában nincs semmi eladnivaló. Elmegyen hát az aranyparaszthoz kölcsönkérni pénzt aratásig, vagy az őszi termékek betakarításáig. Az aranyparasztnak kölcsönre nincs pénze, ellenben, ha azt a darabka földet, ami az ő földjének a végibe megy ki, eladja, úgy lehet a dologról beszélni. Így kótyavetélik el szegénységük egy darabkáját. Kisparasztok szorultságból, végső mentésként eladott földdarabjaiból rakódnak össze az aranyparasztok földjei és ezek a földek egyre nőnek, amint nőnek a földkataszteri íveiken a holdakkal és négyszögölekkel teleírott rubrikák.

Tőlük a kisparasztok mindent, csak segítséget nem várhatnak. Tőszomszédjaikat sem segítik ki vetőmaggal. A rossz aratások alkalmával, amikor a föld a belévetett magot sem hozta meg (1932. év) és a kisparaszság kukoricakenyeres tél után vidékenként részesült vetőmagakcióban és abban is kevesen, az aranyparasztokhoz mentek kérni vetőmagot őszi, ráfizetéssel is. Mert azoknak teli volt a magtár, lapáttal forgatták a búzát, hogy be ne pálljon, évekig tartogatták olyan időre, amikor felszökik az ára, mint a rakéta. Másodszor is aratott az aranyparaszt, amikor ilyen időben adta el a termését. Voltak közülük, akik adtak vetőmagot, de az akkori napiárban kell majd őszi visszafizetni. 4 q búzát is el kellett adni a kisparasztoknak, hogy az 1 q búzát visszafizesse, mert őszi jó termés idején lecsappant az ára.

Jó apaállatokat tartanak, de csak a maguk állatállományainak a beállítására. A kisparasztok korcsfajtájú, girhes állataikat nem képesek felfrissíteni, keresztezni nemesebb fajokkal.

Am a kisparaszt nemcsak a földdecskéjét, de a munkaerejét is odaadja az aranyparasztoknak. Nem bírja kihúzni, ami nagyszámú családjá-

munka

nak elegendő lenne szűkösen. Kénytelen az aranyparaszt földjén egyharmadában kapálni. A fiatalok pedig beállanak cselédsorba: szolgának, kocsisnak. Nehéz sor ez, kiváltkép náluk. Földterületükhöz mérten kevesebb munkást alkalmaznak, mint amennyit megkíván a gazdaság. A kínálkozó munkások közül válogatnak, mint kondásaik a pergőben. Gondjuk van rá, hogy a nyers, fiatal erőket szedjék ki a maguk részére. Ehhez nem kell nekik papír és ceruza, hogy ki tudják számítani, hogy mennyivel kifizetőbb legénysorban lévő, vagy azon jóval alul a gyermekkor határát érintő fiatalokat dolgoztatni. Ha félkomenciót fizetnek is, de a munka felér, sőt meghaladja azt a munkát, amit egy felnőtt cselédember végez, aki egész komenciót húz munkája után. A családos cselédembernek lakóház kell, komenciós földjára, fűtéshez fa, kenyérsütéshez szalma, ha van tehénke és a tartása ki van szegődve, úgy lopkodják a gazda szénáját. Mi minden kell, aminek a pusztá hallatára olyan képet vág az aranyparaszt, mintha a fogát húznák. Csavaroseszűek és olyanokat mondanak, hogy a pároséletet élő cselédember elhúzza magát a dologtól. Délidőben alig lehet őket kihúzni a házból, ülnek az asszony szoknyáján, leadják az erejüket, azután meg, ha nagy a család, a kenyeret sok darabba kell elosztani, úgy, hogy a komenciómérések előtt már jóval még rántásnak való liszt sincs már a zsákban. Krumpli járja ilyenkor és az ember nincs jóerőben és nem bírja úgy a munkát, amint kéne. De ezzel szemben a szolgálégény félkomencióért dolgozik, az ólban hál, löknek neki minden évben 1 pár csizmát, csekélyke pénzt, amiből a vásáron ruhát vehet magának, ha végkép leszakad róla. Benkoszton vannak; a gazda felesége külön ételt főz nekik, sok galuskát, ami megfekszi a gyomrukat. Jobban szemmel vannak tartva, mert közelükben mozognak, így hát nem kerülgetik a munkát.

Az aranyparaszt gyermekeit munkára fogja és cselédsorban dolgoztatja. Ép úgy megvan fiainak is az 1—1 pár fogatuk, amivel kijárnak a határba dolgozni. Csakhogy a gazda fia nem pucolja meg a lovat, ami az ő keze alatt van, sőt még be sem fogja a szekérbe, hanem csak kijön a házból, miután megitta forró kávéját és bevágott mellé egy tenyérnyi szalonnát; felül a szekérre, kezébe veszi a gyeplőt és már megy is. Nehéz munkától, hordástól, zsákolástól félreállanak. Azt a cselédembernek hagyják, akik rádolgoznak az aranyparasztok fiaira, akik nem szeretik a dolgot és már alig várják, hogy az apjuk életét élhessék: vállratett vadászfegyverrel csatangolni a határban, parancsot osztogatni a cselédségnek és más munkásaiknak. Vagy pedig a termést eladni és a pénzt felvenni érte a városban, azután meg jót inni rá valamelyik vendéglőben. Mihaszna, munkakerülők ezek a kölykök, akik csak addig mímelik, hogy dolgoznak, míg végkép lezárja szemét az apjuk, nehogy kitagadja, megrövidítse őket az örökségükben. Három gyermeknél többet nem engednek a világra jönni az aranyparasztoknál. Egyet rendszerint felsőbb iskolába járatnak és leginkább jegyzői pályára szánják, mert „az a falu első embere”, vagy papnak, mert a fizetés jó, a szabad idő sok, lehet gazdálkodni a papi földön kívül a sajátban is. Az aranyparasztnak gyermeke taníttatásával főként az a célja, hogy a középosz-

tályba befurakodjanak, annak a helyére benőjjenek. Annak a gyermeknek, amelyiket kitanított földörökséget nem ad, de elősegíti, hogy fia a hivatalon kívül földbérlettel foglalkozhasson. Ezt pénzzel és a bérlet megindításához szükséges jószágállomány és gazdasági felszereléssel segíti. Lánygyermeküket is ilyen céllal, ilyen hozománnyal, tanító és más középosztálybeli emberekhez adják. A falu emberei nem jó szemmel nézik, hogy ezek a hivatalnokok nagyobb földterületen gazdálkodnak (mellékfoglalkozásként, bár ezt nem lehet mondani), ráadásul a paraszti sorból jött hivatalnokok bánnak el velük a legkeményebben, amint mondják, a szegény ember bőrén akarnak meggazdagodni, elhorgásszák előlük az olcsó földbérleteket és egyre-másra tollasodnak. Faluépítő és szépítő munkájuk a hősi halottak emlékére felállítandó szobor körül mozog. Abból, hogy az aranyparasztág gyermeke a középiskola után gazdasági akadémiára nem megyen, hogy a föld okszerűbb művelését elsajátítsa és saját gazdaságába visszatérjen, továbbá abból, hogy a középosztály kényelmes állásaiba beférkőzik és földbérletbe kezd, az követhető, hogy a földnek nem szerelmesei ők, hanem éhesek a földre, amin azután gazdagodási és egyéb vágyaikat levezetik.

A gögnek nagy szerepe van az aranyparaszt életében. Azok az írók, akik a forradalom után a föld szerelmeseinek és ápolóinak állították be ezt a paraszti réteget, paraszti méltóságnak nevezik azt, aminek a neve is gög. Jó lovakat tartanak, de az állatot nem szeretik, legalábbis ez nyilatkozik meg már az állatokkal való bánásmódjukban is. Népdalaik, költeményeik nem beszélnek dolgozó állataikról, mint a ruszin, tót, orosz népeknél. Lovaik mégis kiválóak, ennek oka, hogy lovaikkal kérkednek és arról ítélik meg egymást. Jó ló, jó gazda. Vasárnap és egyéb vallási ünnepnapokon kocsiba fogatnak és behajtanak a városba, a faluba. Ott beülnek a templomba az első padba. Templom után lekezelnek a pappal, adakoznak orgonaalapra, harangöntésre, vagy a templom renoválására. Mindezeket a gög istápolja náluk, hogy a pap majd kihirdesse a szóról a híveknek, hogy mennyit adakoztak ők az isten dicsőségére és hogy a harangöntő ráöntse a nevüknek a betűit, hogy az ő segítségükkel öntetett a harang és a hálás utókor és hívek előtt fennmaradjon a nevük.

Az aranyparasztág gazdálkodásában a konjunkturális termelést kultiválja. Ha nagy az ára a kalászos veteményeknek és kilátás van rá, hogy az az ár fennmarad, úgy bevetik kalászossal a földjeiket, kapásveteményt pusztán annyit, amennyi saját szükségletükre elegendő. Így volt év, mikor előfordult vidékenként, hogy nem volt a szükségletre elegendő krumpli és kukorica a lakosságnak, mert keveset termeltek; vagy, mint az egyik kerület országgyűlési képviselője a választások előtt beígérte, hogy ősszel a hadsereg számára szállítandó zabszükségletet első sorban az ő választópolgárai szállítják a legkedvezőbb áron, erre fel az egész határt zabbal vetették be. És ősszel csak az aranyparasztok, a főkortesek kaptak szállítást, míg a kisparasztoknak a nyakukon maradt a zab. A képviselőknek szükségük van az aranyparasztágra, akik nem

munka

adnak földjeiken munkát annak a szegényparasztnak, amelyik nem az aranyparaszt kezében lévő borosüvegre szavaz. Az aranyparaszt földművelése a kisparasztok földmegmunkálásánál jóval rosszabb. A földhozadéka is gyengébb, pedig állatállományuk erősebb, míg a kisparasztok állatállományai mindig jobban és jobban gyöngülnek, kevés takarmány, vetőmaghiány idején stb. túladtak növendékállataikon. Így hát kevesebb a trágya, a föld soványabb. Az aranyparasztság konzervatív réteg, amelyik mereven állig gombolkozik minden újabb jelenségtől a mezőgazdaságban: így még a legújabb fajta nemesített, acélos vetőmagvaktól is. Ez a réteg volt, amelyik legtovább termelte a szeszkrumplit és nem is tért át a nemesebb krumplifajok termelésére, míg a piacok eziránt igényt nem támasztottak. Mezőgazdasági gépekkel nem instruálják be gazdaságukat az egy vetőgépen kívül. A vetőmagtisztító-gépeket lemosolyogják, mint feleslegest, amit arra találtak ki, hogy az emberek a pénzüket beleöljék. Műtrágyára, féregirtó-szerekre, kétségtelen meglévő pénzükből nem adnak. De annyira semmitől sem huzódoznak, mint a napszámmunka fizetésétől. Pénzt nem is adnak ki, csak az adóra, ami holdanként kevesebb, mint a kisparasztok földje után fizetendő adó, ha a föld egyforma minőségű is. Kovácsmestert, kerékgyártót, orvost természetben, évi komencióval, búza, rozssal fizetnek, amint a cselédségüket fizetik. A pénz nekik nem arra való, hogy a munkásaikat fizessék vele, hanem újabb földek megszerzésére. A munkásaiknak járó fizetés-től való irtózásuk arra vezet, hogy csak a legszükségesebb munkát adják meg a földnek: vetés, boronálás, szántási és betakarítási munkálatokat. Tisztálási munkálatokra: pl. a zsendülő vetésből a szűrőkák, tövisek kiszurkálására nem állítanak be embereket, azzal nem számolnak, hogy az a munkadíj megtérül, amit ilyen munkára adnak ki. Egy példa, amelyik demonstrál: Az aranyparaszt pulykát tart 200 darabot, 1 gyereket kéne fogadni, aki megőrizze. De ennek fizetség kell. A kispulykák kimennek a rakodóba, nem vigyáz rájuk senki, még az isten se őrzi, mert a kispulyka a csalánba lép és az megöli őket. A cselédséggel lekaszáltatják a csalánt, de már a pulykából sokat kivégzett. A megmaradtak nőnek és amikor érik a gabonavetés, legázolják és megdézsmálják; csinálnak benne 5 q gabona kárt. Egy 14 éves gyermekember vállalkozott, hogy megőrzi tavasztól őszig 2 q gabonáért. — Nem kell, nagy a rakodó, el-tanyázhat pásztor nélkül is a pulyka — ilyesféle volt a válasz. Mindenesetre a gyermek fejlettebb, súlyra súlyosabb és számra több pulykával számolt volna el ősszel és az 5 q kár nem történt volna meg.

Az aranyparaszt gazdálkodása garázdálkodás a földdel. Mindent az Isten áldására, az időjárásra: hol az esőre, hol a napra épít.

Mégis a paraszti rétegekből az ő birtokaikat borítja legkevésbé teherhullám. Néha kigyúlnak a pajták és a cséplésre asztagba rakott termés, amiket bebiztosított az aranyparaszt és alágyujtott egy éjjel, hogy egy nagy summa pénz üsse a markát, ami majd kirántja őt az adósságból.

Andreánszky István

Silone: Fasizmus. (Europa Verlag Zürich.) Ha össze akarnám foglalni a könyv lényegét, azt kellene mondanom: Silone könyvet írt a fasizmusról és mégsem viszi közel az olvasót a fasizmushoz

Időrendben dolgozza fel az olasz válságot; az egységes nemzeti állam megalakulásától kiindulva, napjaink történelmét írja. Pontosán, minden pártelfogultságtól, dogmatizmustól mentesen, a szocialista kötelező objektivitásával. Nem elégszik meg a frázissá vált általánosításokkal. Konkretizálja a válságot, felkutatja okait, megmutatja lényegét. Kihangsúlyozza az olasz társadalom minden rétegének egymáshoz, az uralkodó osztályhoz és a proletáriátushoz való viszonyát. És végül szigorúan analizálja a proletariatus magatartását. Ismerteti az összes munkásmozgalmi irányokat. És itt sem általánosít. A kritikus szemével méri le úgy a jobb-, mint a baloldalt.

Gazdag ez a könyv s mégis azt kell mondani, nem több mint *helyzetkép*, kitűnő adat egy a fasizmusról írandó munkához. Nem azért, mert az elméletek helyett a gyakorlat valóságát írja meg. Ez egyik nagy érdeme. De nem teljesebb egészé a munka, mert az író csak analizál, de nem ad szintézist. A részletek mintegy önmagukban élnek. A szerző felbontja és vizsgálat alá veszi az eseményeket mozgató erőket és nem látja úgy össze ezeknek az erőknek egymásrahatását, hogy ezzel az olvasót a fasizmus dinamikájához közelebb vinné.

1933-ban egész más szempontokból kell kiindulni, mint akár csak öt évvel ezelőtt. Németországban majdnem teljes egészében megismétlődtek az olasz események. A német munkásmozgalmat semmit sem tanult az olasz összeomlásból. Ausztria után most a franciákon van a sor, akik szintén mindent felejtettek és semmit sem tanultak. Kétségtelen, itt olyan mély szerkezeti válság van jelen, amelyhez a pusztán külsőleg látható eseményeken keresztül nem lehet közelférközni. Silone többek között azt mondja: „A fasiszták római bevonulása után következett be.” Teljes szétdobása és a munkásság teljes leverése után következett be. Történelmi igazság ez s így mégsem teljesen az. Mert önkéntelenül felvetődik a kérdés: hogyan lehetett a szervezeteket szétdobni? A terror nem kielégítő magyarázat. Az erőszakot nem lehet az erőszakkal meghatározni. Az erőszak érvényesülése az ellenfél legyengülését tételezi fel. Kérdés, vajjon a legyengülésnek egyik fontos okát nem abban kell-e keresni, hogy a liberalizmus korszakában kialakult szervezetek megépítésükben, formájukban, funkcióikban történelmileg túlhaladottak voltak. A szerző nagyon meggyőzően mutatja ki az olasz munkásmozgalmat teljes ideológiai csődjét. De nem látja, hogy ebben milyen szerepe volt a szervezetek szerkezeti válságának.

Továbbmenően nagyon értékesen magyarázza pld. Rocconak, az olasz fasizmus főideológusának, szerepét és tanítását. És kimutatja, hogy Rocco hivatalos állameszméje nem eredeti. Fichte és Schelling német idealista filozófiájából vette át. De a kérdés mégsem ilyen egyszerű. Roccoék azt állítják: hogy nem az emberi társadalom, hanem a nemzetek jelentik a szociális valóságot. Az emberiség nem mint társadalmi, hanem mint biológiai tény létezik. — Hogyan juthatott uralomra ez az ideológia ott, ahol a marxizmus, ha nem is közvetlenül, de közvetve mégis csak gyökeret vert a tömegek egy részében? Az olasz munkás-

munka

mozgalom széttagolt volt. De minden ága mégis csak társadalmi alapról indult ki. Nem alakult itt ki olyan emberi válság, olyan belső ideológiai és pszihikai ellentmondás, amely Roccoók ideológiájának megerősödését lehetővé tette?

A terror itt sem kielégítő magyarázat. Ma már nyilvánvaló: a belső ellentmondás jelen volt a tömegekben. Minden társadalmi reakció uralma az emberekben beállott pszihikai reakciót tételezi fel. Az emberi tudat és psziche változásai befolyásolják a cselekvést s így belenyulnak az eseményekbe is. Egyedül a monopoltőke diktatúrájával, a gazdasági, társadalmi ideológiai és lelki erők egymásrahatásának kimutatása nélkül, nem érthetjük meg a fasizmust. Silone pedig teljesen figyelmen kívül hagyja azoknak az emberi momentumoknak a visszahatását, amelyek a gazdasági körülmények között alakulnak ki.

A szociológiában ma már nélkülözhetetlen elem a pszichologia, amely az orvostudomány mellett a jövő egyik legjelentősebb tudományága. A fasizmus aktuális jelentőségét csak úgy lehet történelmi távlat valóságába állítani, ha a társadalmi események minden erőtenyezőjének szerepét és működését figyelembe vesszük.

Dr. Wilhelm Reich: A fasizmus tömegpszihológiája. (Verlag für Sexualpolitik 1933. Kopenhagen — Prag — Zürich.) A könyv bevezetőjében többek között ezeket a sorokat olvassuk: „A vulgármarxizmus sematikus elválasztja a gazdasági létet, magától a léttől és azt állítja, hogy az emberi ideológiát egyedül és kizárólag a gazdasági lét határozza meg... A munkásmozgalom számításon kívül hagyta a tömeglélek és a miszticizmus társadalmi hatásait.“

Az olvasó felfigyel erre a megállapításra, amely új szempontok felvetését igéri. De a könyv nem váltja be az ígéretet, mert a szerző alapfelgondolása mereven egyoldalú. Reich, mint pszichológus, Freud iskolájához tartozik. Néhány évvel ezelőtt feltűnést keltő tanulmányt írt a freudi lélekanalízis és a dialektikus materializmus kapcsolatáról. A marxista tömeglélektan alatt tehát a freudi módszerek alkalmazását érti. A történelem szubjektív tényezői közül a szexuális vonatkozásokat tartja a legfontosabbaknak. Mert szerinte a nemiség érinti a legközvetlenebbül az embert. A mai társadalom pedig a magántulajdon érdekében elnyomja, illetve a család keretei közé szorítja a nemi vágyakat. Ez a gátlás végső eredményében félelemérzetet okoz, tekintélytisztelő, gondolkodásra, kritikára képtelen polgárrá alakítja az ifjúságot. A fiatalság passzív és apolitikus lesz. A nemi gátlásokkal telített egyén önkéntelenül támogatja a társadalmi reakciót. Így ma a fasizmust. Reich rámutat, hogy szerinte a speciális szexuálpolitikai kérdések miképpen fonódnak össze az általános politikai kérdésekkel.

A fasizmus kispolgári mozgalom, mondja a szerző, amit a proletáriátus annyiban támaszt alá, amennyiben elkispolgáriasodott. A reakció azt az ellentmondást használja ki, ami a kispolgár gazdasági helyzete és ideológiája között fennáll. A kispolgár minden tekintély ellen lázadozik, ugyanakkor mindig szüksége van tekintélyre, akinek alávesse magát. Állandóan felfelé tekintő ideológiája erősebb formálóerő, mint a gazdasági helyzete. A kispolgárt az alávetettség érzete jellemzi, amit csak nemi életével és családi formáival lehet megmagyarázni.

Ezt a zárt családi formát a nő nemi korlátozását megkövetelő apauralom szigorú érvényesülése karakterizálja. Ebben a tekintélyi családban minden reakciós alapon álló állam megtalálja az apa személyében a maga képviselőjét. Mert az apa *társadalmi tudata* a családtagokkal

való viszonyában tükröződik. A fasizmusban a szexuális gátlások miatt az anya és gyermeke közötti eredeti biológiai kapcsolat társadalmi termék lesz. A kispolgár pszichológiájában a családi és nemzeti kapcsolatok azonosulnak. A haza és nemzet elképzelése szubjektív érzelmi összetételében az anya és a család elképzelése. Az állam berendezkedése azonos lesz a családdal. A Führer, a diktátor, az apát képviseli. Minél erősebb a gazdasági válság, minél tehetetlenebb a tömeg, annál szorosabban kapcsolódik a Führerhez. A kispolgár nacionalista önimádásának ez az azonosítás a lelki alapja. Mindent összevéve: A kispolgárság gazdaságilag elproletarizálódott. De brutálissá és misztikussá vált nemi élete és zárt családi kötelékei megakadályozzák abban, hogy a szocializmushoz csatlakozzon, illetve ez kényszeríti a fasizmus támogatására.

Ez lenne nagyjából a könyv gondolatmenete, amely részleteiben sok érdekes és felhasználható megállapítást tartalmaz. Átfogó képet rajzol a kispolgárról. Határt von a szocialista és polgári nemi erkölcs között és határt von a némileg kiegyensúlyozott és kiegyensúlyozatlan ember társadalmi szerepe között. Érzelmileg ható és észkokkal alig magyarázható tudatalatti jelenségekre hívja fel a figyelmet. Az eseményekben észreveszi az embert.

A tömeglélektan alkalmazása nagy lépés a marxi szociológiában. De Reich túllő a célon. A részletkérdést általánossá tágítja. Megzavarja a német fasizmus fajvédelmi ideológiája. És ha bizonyos tekintetben túl is jut a freudisták szűk körén, az ellenkező oldalon másik szűk körbe lép, amikor lelkiileg egyetlen nevezőre vezeti vissza a fasizmust. Elismeri, hogy a szexuális az emberi életnek csak részét képezi s mégis ezt a részt alapvető társadalomformáló erővel ruházza fel.

Reich beállításában a kérdés nagyon egyszerű. De ez az egyszerűség nem a dolgok kitisztázását, hanem a jelenségek elmechanizálását jelenti. Az eddigi tömeglélektani irányok megbuktak, mert merevek voltak s mert valami misztikus, mindentől függetlenül létező tömegösztönt, tömeglelket tételeztek fel. Ez a tömeglélek Le Bonnál, az angoloknál, és magánál Freudnál is, más és más formában bukkan fel, de mint *adottság* mindegyiknél jelen van.

Ha az eddigi tömeglélektani felfogásokban általában önmagában álló tömeglélek szerepelt, Reichnél, úgylátszik, mintha a tömeglélek egyedüli tartalma a szexuális lenne. Ha igaz az, hogy az ideológia hatalmi tényező, akkor igaz az is, hogy szexuális morál és a családi élet formáinak hatása bizonyos *lelki és tudatbeli állapot következménye* és nem

Reich csak egy elég felületesen megírt kis fejezetet szentel a proletariátusban lejátszódó lelki válságnak, holott ez van olyan fontos tényező a fasizmusban, mint a kispolgárság. A fasizmust nem lehet egyedül a kispolgárság mozgalmának beállítani. De a szerző nem veszi észre azt sem, hogy a társadalmi, gazdasági és politikai változások között mint visszaható erő olyan *korszerű alapérzetnek* nevezhető lelkiállapot alakul ki, amely az ember minden életmegnyilvánulásának s így a nemiségének a hatását is megszabja. Ez az alapvető érzet koronként más és más. A mai társadalmi forrongás lelki alapját a *bizonytalanságérzetben* lehetne meghatározni. Ma a jelenségek legnagyobb része erre az érzetre vezethető vissza. A polgári jólét ideológiájában beállított mai ember ijedt ragaszkodását a magántulajdonhoz, az erőszakot, a nincstelenek kallódását, az újabb misztika és fajvédelmi ideológia kialakulását, a fáradtság, a türelmetlenség, a zavartság, a meghasonulás jelenségeit. Az érzetek sok-

munka

félék és összetettek, különböző formában mutatkoznak meg és minden érzet egy-egy újabb érzetsorozat kiindulópontja. Nem lehet sematizálni. De bizonyos, a jelenségekben van valami közös vonás: *a kor lelkiiségének vonása*, amely a mai ember erkölcsére is rányomja bélyegét.

Az anyagilag elproletarizálódott kispolgárságot tehát nem sajátos szekszuális morálja és családi kötelességei, hanem általános életfelfogása tartja vissza a szocializmustól. A bizonytalanságérzet az, ami a kispolgárt a brutális reakcióhoz, a fasizmushoz kapcsolja. Természetes, hogy ebben a bizonytalanságérzetben engedelmesebb eszköze lesz a reakciónak és erőteljesebben ragaszkodik családjához és meglévő életformáihoz, mint általában mindenhez, amiről úgy hiszi, szilárdabb alapot ad élete alá.

A nemi- és családi élet társadalmi hatásaival érdemes és kell is foglalkozni, de nem elszigetelten. Mert az ember nem *csak* szekszuális lény, hanem *evölöny is*. Ha ezt elfelejtjük, akkor más oldalon ugyanoda lyukadunk ki ahová a vulgärmarxisták, akik teljesen elabsztrahálták az embert. Az emberi élet lelkileg több irányból jövő erőkomponens összetevődése. A tömeglélektannak ezeket a korszerű erőket és egymásra gyakorolt hatásukat kell felkutatni. A valóban új tömeglélektani kutatásoknak éppen sokoldalúságukban lesz az igazi erejük. Gró Lajos

A Frobenius-gyűjtemény kiállításához

A Frobenius-gyűjtemény láttára különös elfogódottság vesz erőt rajtunk; hasonlót csak rendkívüli erejű természeti jelenség előtt szoktunk érezni.

Sokrétű az előnkbe táruló látvány. *Történelem előtti korok történelme*, melyből csak a beavatott olvas ki töredékes utasítást a mult végtelen barlangjába. Emberi indulatok hatalmas lerögzítése, de oly ember megnyilvánulása, akit ma már aligha értünk meg, mert mit se tudunk társadalmáról. Művészet az, amit látunk? Az írott és kőbe vésett vonalak kifejező játéka, a színezés harmóniája bámulatos készségről, a megjelenítés szokatlan erejéről tanuskodik. De ők, kik ezeket a csodálatos műveket alkották, nem akartak, nem is akarhattak művészetet adni. A művészet emberi kultúránk fejlődésének nagyon késői fokán válik el az élet hasznos célt szolgáló tevékenységeitől, a mesterségtől és a mágiától. Az, amit ma szépnek érzünk, valaha célszerű és bűvös hatalmú volt. Művész és mesterember egyaránt az élettel szoros kapcsolatban álló használati tárgyakat alkotott. Legfeljebb a használat magasabbrendűsége vont laza határt a mesterek e két csoportja közé. Viszont minden tárgyalkotás rokon volt a varázslattal. Mondáink tanúsága szerint a mesterségek esodás eredetűek. Egy afrikai törzs eserepese, ha hibás alakú fazekat csinál, kénytelen azt mindenféle tisztító szertartások kíséretében elpusztítani, mivel a torz eserepben csak elvetemült veszedelmes szellem lakhatik. Frobenius maga mutat rá legjobban az ábrázolás eredeti szellemére. Elbeszéli, hogy antilop-vadászatra hívta fel egy afrikai falu férfait; azok időt kértek a készülődésre. Megleste, hogy varázsének hangjára antilop alakot vázoltak a földre, majd nyilakat tüzdelték a rajzba. E szertartás által akarták a vadat hatalmukba keríteni.

Az idők folyamán a mágikus világ átmegy a vallásos kultúrába. A mágikus ábra kultikus képpé alakul. Az ősi felfogás nyomát azonban még ma is meglelhetjük annak a falusi embernek magatartásában, aki a csodatevő szentképtől és nem a kép által ábrázolt eszményi alaktól

vár segítséget. A feszület fogalma úgy összeolvadt a mögötte rejlő magasztos eszmével, hogy a hívő szemében osztozik annak szent voltában. A gyermek fél az ijesztő arctól, óriást, boszorkányt mutató képtől. Mi sem szakadtunk ki teljesen az ősi léleklői. Mégis azok a csökevény pszihikai töredékek, melyek még élnek bennünk, nem nyújtanak elég biztos alapot arra, hogy megközelítsük az afrikai sziklabarlangok világának mágikus értelmét. Kifejező és megjelenítő erejükkel, technikai készségükkel hatnak ránk, szépségüket élvezzük és művészetként bíráljuk el.

Az összegyűjtött gazdag anyag egyes ábráit bizonyára óriási tér- és időtávolság választja el egymástól. Ha első pillantásra hasonlatosságot olvasunk ki belőlük, úgy ez annak a megtévesztő távolságnak a műve, amelynek szempontjából vizsgáljuk őket. Mert a távoliban, az idegenben legelőbb a közös vonást fedezzük fel, a különbségekre csak az ösmerősben eszmélünk rá.

Szembeötlő, hogy az állatábrázolás uralkodik az ősember műveiben. Nyilván azért, mert életében is az állat a kívánatos érték és a fenyegető veszedelem hordozója is. Tápláléka és ellensége, élete és halála, a vele való harc jelenti a hatalom és dicsőség próbáját. Az ősember gátlás nélkül azonosította magát a külvilággal. Saját indulatait vetítette ki rá, saját életritmusait élte meg benne. Ezért magaslik ki az állat ebben a világban, az ember mellette csak a vadász, a pásztor, a bűvölő sámán, beteljesítője és járuléka az állati sorsnak. Ez a szellemi magatartás abban leli művészi kifejezését, hogy az állatot gondosabb és naturalisztikusabb kidolgozásban és többnyire nagyobbak is ábrázolja, mint az embert. Hatalmas oroszlanok, természetes bivalyok, izmos antilopok körül kevés kivétellel túlkárosú, majdnem csak mozdulatjelzéssé egyszerűsített emberek nyüzsögnek. Néhol maga az állati test a történetes színhelye: természetfelettivé tágult konturján belől játszódnak le a vadász- és pásztorjelenetek.

A mozdulat hangsúlyozása válik a formaalakítás értelmévé. A tömegek eltolódnak, az arányok módosulnak csak azért, hogy a mozdulat jellege érvényesüljön. Ez a dinamikus ábrázolási mód elsősorban kifejezésre törekszik, az alakított kép csak kivetítése az alkotó indulatnak, amelynek a mozdulat egyenértékű szimbóluma. Rohanó, szökkenő, ágaskodó világ, tolmácsa a mozdulatot tökéletes pontossággal közvetítő érzékeny vonal. Bár semmi sem ragadta meg a kőkorszakbeli afrikai ember képzeletét úgy, mint a mozgás, nem hisszük, hogy „mozgást” akart ábrázolni. Annyira fontos és majdnem kizárólagos kielézési lehetősége volt a mozdulat, oly elevenen élt benne és uralkodott idegrendszerén, hogy ritmusának vonallal való közvetítése vált művészete központjává. Képiró keze valami mágikus tánc ütemének engedelmessékedhetett. Életérzésének irama arra a jelenségre lendíti a súlypontot, amelyet ő maga érez fontosnak. Az emberi törzs jelentéktelenné válik a dárdavető kar, a rohanó láb mellett. Még elnagyolt állatábrázolásaikon is feltűnik; mennyire realiztikus minden, ami az állat eleven, helyzetváltozásra kész voltát meghatározta: a fejtartásra jellemző szarv hajlása, a térdízületek játéka, a neszelésre hegyezett fül, a csapkodó fark. Tudósok állítják, hogy az emberiség ősi közlési módja a jelbeszéd volt. A fogalmat helyettesítő gesztus és mozdulatot hangsúlyozó rajz egytőről fakadhattak.

Gyakori a vallási szertartásokra utaló félember-félállat, vagy állattá álcázott sámán alakja. Bizonyára kultikus eredetű a nemiség ki- hangsúlyozása is. A phallos és a női mell kicifrázott, eltűzött forma-

munka

megoldásokban jelenik meg. Ez az exhibicionista vonás azonban arra is utal, hogy a testet nem nyugvásában, de funkciójában élte meg az ősember.

Művészetében alig szerepel a növény. Mivel nem volt földművelő, nem eszmélt rá a növény fontosságára. De művészi ösztönei minőségéből is következtethetünk arra, hogy a mozdulatlan teremtés nem vonzotta.

A mienktől alapvetően különbözik a térhez való viszonya. A mai ember a térnek két aspektusát ismeri a képzőművészetben. Az egyik, a sokkalta ősbibb, a képtér: az a sík, melyre rajzolunk és mely megadott méreteivel és alakjával köti és befolyásolja a rávetített ábrát. Számunkra elhibázott minden olyan képszerkezet, mely kifelé irányul a képtér megadott keretéből. A tér másik aspektusa, amellyel a mi kultúr világunkban találkozunk, az ábrázolt tér: a három dimenziós térnek a képsíkra való vetítése. Ebben kell elhelyezkednie minden ábrázolási elemnek. A történelmi művészetek sokféle térmegoldást ismernek. A keletázsiai perspektíva-konvenció rokon a muzulmánál, de nagyon különbözik a mi tudományos perspektívánktól, amely a XIV. század óta a legújabb művészeti mozgalmakig korlátlanul uralkodott Európában. A kubizmus, a futurizmus egészen új térmegoldásokra lelt. De egy pontban találkozik minden itt felsorolt törekvés: a képtér és az ábrázolt tér kettős alappilléren épül fel a mű. Az afrikai ősnépek nem ismerték a térnek ezt a két történelmi aspektusát. Ábráikat a sziklafelület alakja nem köti, nem is kötelezi. Kompozíciójuk tetszés szerint folytatható minden irányban. A ritmus, mely ember és állattömegeiket felvonultatja vagy elhinti, a végtelenbe terjed. Csaknem úgy látszik, mintha a körülhatárolt képtér csupán olyan társadalomban érvényesülhetne, amely az egyenesülés bizonyos fokára, sőt tán a magántulajdon fogalmához is eljutott. Ábrázolt teret, a harmadik dimenzió kivetítésére való törekvést nem találunk a kőkorszak művészetében. Itt-ott elmosódott színfoltok jelölnek valamit, ami szirtes tájra vagy legelőre emlékeztet. De a történelmi légüres-térüres síkon játszódik le. Hanem ezek az ábrázolások mégsem síkszerűek. A mozdulatot kifejező képesség pótolja a térábrázolást. Az alakokat olyan lüktető és finoman meghatározott erők lendítik, hogy a szem kénytelen a mozdulat vonalát követni és így gazdag sokaságú irányokat lát bele a képbe. A tömeg ebben a művészetben szolgálja a mozdulatnak. A mozdulatábrázolás viszont téralkotó és pótolja a harmadik dimenzió kivetítését. Példa erre egy antilop-csorda, amelynek szélső tagja merészen visszafordul és felénknyujtott fejével háttérbe tölja társait. Még egy kép: két rézsutosan egymás fölé rajzolt egyforma nagyságú fa, alattuk légelésző állatok s a sima háttérre pusztán a vonalak egymásra vonatkozó iránya varázsol mélységet.

A kőkorszakbeli ember forma- és térérzékére egyaránt jellemző, hogy a rajzoló nem kívülálló szempontból, de az ábrázolt formába belehelyezkedve alakít. A térben egymás előtt elhelyezett testek körvonalait úgy rajzolja meg, mintha azok nem takarnák el egymást. Az ősember nem a látszatot közli a nézővel, de a világot úgy, amint van.

Mire lassanként hozzászoktunk az első pillanatban megrázóan új ősafrikai formarendszerhez, kezdünk az ábrák tömkelegében egymástól megkülönböztethető csoportokat észlelni. Vannak sziklakba vésett, nehéz idomú állatok, melyek plasztikus törekvést sejtetnek. Vannak japáni finomsággal árnyalt festmények, melyeket impresszionisztikusnak szeretnek nevezni. Motívumok, melyek közvetlenül az egyiptomi stílusba torkolnak. De az uralkodó hang mégis csak a gomolygó, lendületes állati vadságé, mely az emberi életet beolvasztja saját nyüzsgésébe. És mindez oly tökéletes

vonalevezetéssel, tudatos technikával tolmácsolt, hogy nem merjük a „primitív“ szót alkalmazni erre a magasrendű művészetre, amely a maga idejében nem volt ugyan művészet, de a mi számunkra már mint ilyen nyilvánul meg. Sőt ha tisztán a formai megoldásokat vizsgáljuk, ismerős, modern törekvéseinkkel rokon vonásokat fedezünk fel benne. Nem esoda, ha a legutóbbi évtizedek érdeklődése az afrikai műemlékek felé fordult. Minden kor azt szemelte ki a világ gazdag kincsei közül, amiben önmagára talált. A XIX-ik század azért fedezte fel a kínai-japán impresszionizmust, mert maga is impresszionista volt. A mai ember saját lényegét: a dinamikus lendületet, az alakítás ökonomiáját, a szokásos térlátás felbontását, a formáknak egy belső ütemre áthangolását találja meg az afrikai művészetben.

Társadalmi rendünk és megállapodott világképünk felbomlása bennünket is egy gomolygó, megoldatlan ösvilág-félébe helyez, amelyben új jeleket keresünk, új szimbólumokat akarunk alkotni. Éppen azért hat ránk az ősemler művészete, mert több a művészetnél: a mindennapokba beleavatkozó mágia, életet értelmező vallás, alakító cselekedet. Tisztábban érezzük saját törekvéseink célját, mely a technikai tökéletesedésen túl, a szépség megteremtésén felül ismét az étellel keres összefüggést s egy egységes, kényyszerítő világnézet felé ivel. S ez talán a legtisztább gyönyörűség, a legvilágosabb okulás, amelyet az ősemler művészetének köszönhetünk.

L. A.

Táncművészet

A Jooss-balett szerepléséhez. A balett kifejező eleme — a stilizált mozgás. A francia balett érzelmeket stilizál a mozgásba. Az egyes jeleket elindító, vagy lezáró „tabló“-k a mozgásba stilizált érzelmi változások végpontjait jelölik. A francia balettnak szükséges velejárói, de nem öncélú kicsücsösödésai ezek a tablók. A folyamatos mozgásjelenségekbe stilizált érzelmi változások egyensúlyállapotát érzékitik meg.

A néptáncon felfrissült orosz balett az ösztönös emberi és a mechanikus természeti mozgásokat stilizálja. Nem érzelmi motívumon indul el, mint a francia balett, hanem az emberi mozgás dinamikáját és a természeti mozgás mechanikáját, mint folyamatos életjelenséget, stilizálja egységes kifejező elemmé. Az orosz balettben nincs tábló, mert nincs kezdet és nincs végződés. A folyamatos mozgás itt: étellejes mozgás. Ez az önmagában kiteljesedett mozgás pedig csak tempójában, vagy ritmusában változik, de nem merevedhet statikus jelenséggé.

A németországi újabb balettgyakorlat a táblóalakítást tette meg öncélúvá. A mozgás — a német balettben — már nem érzelmi kifejeződés, hanem is ösztönös önkiteljesedés, hanem racionális eszköz. A mozgásban itt már nem maga a mozdulat a fontos, hanem a mozgás végén kiváltódó kép, az eredmény: a tábló. A német balett nem is a kifejeződés, vagy a mozgás kiteljesedése, hanem a táblók elnyerése, a képszerű beállítás kidomborítása érdekében stilizál. A „Bühnenbild“ öncéllá válik! Az így nyert képeket nem a folyamatos mozgás ritmusa, hanem a képekben ábrázolt cselekmény kapcsolja össze. Az orosz balettben maga a mozgás, a cselekmény. A német balettben, a mozgás csak eszköz — a cselekmény ábrázolására. De csak másodlagos eszköz, mert nem a mozgás, hanem a mozgásból kiváltódó kép, az ábrázolás legfontosabb tényezője. A német balett-

 munka

jelenet akkor is tablo marad, ha a kép mozgást ábrázol történetesen. Az orosz balettjelenet akkor sem válik tablóvá, ha a szereplők mozgása történetesen szünetel. Az orosz balett *dinamikus*, ahogy a modern orosz drámai színpad is az. A német balett — *statikus*.

Kurt Jooss-balettje nemcsak stilizál, hanem *illusztrál* is. A szereplők a *cselekmény* megjelenítése érdekében mozognak, illetve bizonyos mozgástípusokat imitálnak. Maga az előadás: valamely színpadi cselekményt ábrázoló képek sorozata. Mindez már inkább *pantomim*, semmint balett. A pantomim kifejező eleme ugyanis az *ábrázoló* mozgás. A mozgás a pantomimben mindig a megjelenítendő tárgy törvényszerűségeinek alávetett jelenség. A francia és orosz balett-stílussal szemben, Jooss-nál erős olasz hatások mutatkoznak. Nemcsak a pantomimszerűség, hanem a mozdulatok merevsége és a grotesk elem túlhangsúlyozása is, a marionettek és árnyjátékok hatásait érezteti. Komikus és borzalmas dolgok színpadi ábrázolására ez a stíluskeverék alkalmas lehet. A gúny és ellenszenv érzésein kívül a műfaj és a *šue* destruktívója is sikerülhet Joosznak. De mindez, mint minden tagadás, önmagát emészti fel. Egyéb *praktikus* okoktól eltekintve, már ezért sem alkalmas arra, hogy valamely konstruktív célkitűzésű társadalmi mozgalom megfelelő kifejeződési formája legyen. Még akkor sem, ha mint Jooss teszi: a népszöveget tehetetlenségét gúnyolja, vagy a proletárnyomor borzalmait illusztrálja.

Kurt Jooss produkecióinak semmi köze a táncművészethez, bár néha táncot is illusztrál. Az emberi testkultusznak bizonyos mozgásteljesítmények érdekében való felhasználása még nem tánc — legfeljebb *akrobatika*. Ahol Jooss nem a színpadi kép tetszetős beállításával, hanem mozgással akar hatást elérni, a produkeció legfeljebb többé-kevésbé sikerült artista mutatványnak tekinthető. Mindenesetre igen hasznos dolog, hogy Jooss-ék tökéletesebb formában és így kirívóbb módon mutatták meg a pesti mozgásművészeti csoportok hasonló tendenciájú kísérletezéseinek reménytelen voltát. Ez a negatív eredmény Jooss-ék szereplésének egyetlen eredménye.

Justus György

Válasz egy kritikára

A „Munka” 32. és 33. számában tanulmányt tettem közzé a dialektikus realizmusról. Bár a helyparancsolta rövidség ellenére világosságra és szabotosságra törekedtem, mégis ha Bajominak a „Munka” 34-ik számában megjelent „kritikáját” venném mértékül annak megítélésénél, hogy mennyire sikerült magam megértetnem, szomorú következtetésre kellene jutnom vagy a magam stiláris képességeit, vagy az olvasók többségének figyelmességét illetőleg. Kizártnak tartom mégis, hogy azok, akik nem írtak kritikát tanulmányomról, oly figyelmetlenül s oly kevés elmélyedéssel olvasták volna el, mint a kritizáló Bajomi úr. Ez majd mindjárt kiderül a vallatásnál, de bevezetőnek mégis rá kellett mutatnom, mint főszempontra. Emellett B. „kritikájának” van még néhány más súlyos hibája, amelyek tulajdonképpen kizárják a szó szoros értelmében vett tudományos vitát:

1. Sok naivitást tartalmaz. Például azon állításomat, hogy a dialektikus materializmusban a két összetevő (dialektika és materializmus) nem szerves, hanem mechanikus összeget képez, így cáfolja: „Az, hogy Sz. nem ismeri vagy nem ismeri el a dialektikus materializmus szerves egységét, nem jelenti azt,

hogy csakugyan nincs meg." Vajjon mit mondjunk erre? Hát nincs igaza? Ám én nem tettem autoritativ kijelentést, hanem érvekre hivatkoztam (lásd pld. a „kétféle tapasztalat” érvét, idézeteimet Engels, Lenin, Mitin, Deborin, Luppól írásaiból stb.), s ezek elől persze B. kitért. Csupán abban látok némi tárgyi ellenvetésszerűséget, hogy B. azokat, akik az ő képzeletében élő egységes dialektikus materializmust nem ismerik el, „disszidenseknek, álmarxistáknak” minősíti. De hát érv ez? Hiszen akkor ott tartunk, ahol az egyházak, amelyek tisztán tekintélyi alapon (az egyik esetben zsinatok, a másik esetben végrehajtó bizottsági határozatok útján) minden szabad szellemi megmozdulást eretnokségnek nyilvánítanak. Pedig a marxizmus esetében a helyzet egészen más: ott hittételek, itt tudomány. Mély meggyőződésem, hogy a munkásmozgalom csak annak vallhatja (és sajnos, már vallotta) kárát, ha az igazságot nem engedi szabadjárni. *Az igazság pedig oly isteni szikra, amely a reális élet rendjében csak ellentétes nézetek kovaköveinek ütközéséből pattan ki.* Jaj annak a mozgalomnak, amely odáig jutott, hogy félnie kell a nézetek szabad ütközésétől s minden árnyalati eltérést már disszidensnek, eretneknek bélyegez. Elismerem, hogy itt vannak súlyos problémák, amelyek azt mutatják, hogy a tudomány és tett marxi szintézise, melyet B. oly magától értetődő kész ajándéknak tart, amelyet Marx befejezetten tett a munkásság ölébe, a praxisban nem valósul meg oly simán. Hogyan egyeztethető össze a vélemények tudományosan szabad ütközése a feltétlenül szükséges egységes tettel? E kérdés helyes praktikus megoldása súlyos életkérdés.

B. egy másik naivitása: „Ezt a vádat nem átalja Lenin-idézetekkel sem alátámasztani.” E pár szó tán naivabbnak látszik, mint amilyen. B. talán csak azt akarta mondani, hogy nem átallok hamisan felfogott Lenin-idézetekkel „Lenin ellen” (ahogy ő gondolja) küzdeni. Mert hiszen idézni talán szabad.

2. B. cikke személyeskedő (pl. „együgyűségnek” minősít filozófiai tanokat, engem „hanyagsággal” vádol, úgy tartja, hogy bennem „mechanikus gondolkodás lappang” stb.). Azt mondják, hogy a marxizmus körüli vitákban e hang megszokott. Sajnos, én is így látom. Nem vagyok barátja a hazug, szemforgató polgári finomkodásnak. Ám szinte röstellem bevallani, valahogy mégis jobb szeretném, legalább a marxizmus körüli tudományos vitákban, a tisztességes, tárgyilagos hangot. Epen ezért erőt veszek magamon s megmaradok a tárgyilagos hang mellett, habár...

3. ... épen ezuttal nehéz lesz. Ugyanis B. írásában oly súlyos elemi tévedések is vannak, amelyek tulajdonképp feleslegessé tennének minden választ. Ilyen nevezetesen a materialista (és általában: a naiv realista) szenzualizmus azonosítása a Hume-féle szkepticizmussal. Értsük meg egymást: itt van egy ház, lefotografálom. S most itt van négy állítás:

- a) Csak fotografikus kép van, ház nincs. Ez a Hume-féle szkepticizmus.
- b) A ház a valóságban is olyan, mint a fotografián. A fotografia ugyan nem mutatja az egész házat, de *elvileg* a ház minden része (még az atótok is) lefotografálhatók. Csak érzéki lét van: ami van, az érzékelhető s ami érzékelhető, az van. Ez a materialisták szenzualisztikus naiv realizmusa.
- c) A fotografikus kép nemcsak a ház, hanem a fényképező apparátus tulajdonságait is mutatja. A ház magában ugyan megismerhető (a matematika nyelvén kifejezhető), de magában való léte nem azonos érzéki létevel. Ez a kritikus realista álláspont, amelyet a fizika újabb fejlődése alapján tanulmányomban elfoglalom.

d) A fotografia csak a felvevőgép tulajdonságait mutatja. Ház is van, de meg nem ismerhető. Ez a kanti álláspont.

Mármost tessék elképzelni: B. szerint a = b sőt = c, mert még az én álláspontomat is valahogy zavarosan humeizmusnak látja. Ezen az érthetetlen

munka

összekeverésen alapszik az egész nála 2.-vel jelzett pont „érvelése”. Azt mondja: „Midőn Lenin azt írja, hogy „érzékleink kopirozzák az anyagot”, ebbe ne magyarázzuk bele. Sz.-val, hogy *tökéletesen*, hiány nélkül kopirozzák...” De hát honnan vette B., hogy én ezt magyarázom bele Leninbe? Hiszen én magam idézem Leninből: „A materialista számára érzékleink az egyetlen és végső tárgyi valóság képei; *végső nem abban az értelemben, hogy teljesen ismert...*” Azt kell mondanom, hogy B. nem érti a fenn *a)* és *b)*-vel jelzett állítások különbségét s továbbmenőleg *b)* viszonyát *c)*-hez. Én magam *c)* álláspontot foglalkozok el és Engels-Leninnél kritizálom *b)*-t, melyet azonban B. tévesen *a)*-nak tart. Amennyire B. zavaros fejtegetéseiből kiveszem, szerinte a dialektikus materializmus kritikus realista álláspontot foglal el. Ez *részben* igaz is, hiszen *épen azért* találok ellentmondónak a dialektikus materializmust, mert szenzualisztikus, naiv realista elemeket egyesít kritikus realista elemekkel. De a Hume-féle szkepticizmushoz az egész kérdésnek, mely *b)* és *c)* és *nem a)* és *b)* közt játszódik le, semmi köze.

Tekintve, hogy tanulmányomban a kritikus realista álláspont küzdelme a dialektikus materializmus naiv realista elemei ellen *sokszor, világosan és félreérthetetlenül* jut kifejezésre, ki kell jelentenem, hogy B. *feltűnő felületesen olvasta el tanulmányomat.*

Ezekután rövidre foghatom a többit: B. azon állítással szemben, hogy a dialektikus materializmus *szenzualista elemeket is tartalmaz*, azt bizonyítja, hogy *nem véges-végig szenzualisztikus*, mert elismeri a rációt is mint az ismeret forrását. De hát ki tagadta ezt? Kérek tanulmányomból egyetlen bizonyító idézetet!

B. szerint nincs szükség a szabad tett fogalmának további precizizálására, mert a „tudatos szükségszerűség maga a szabadság”. Én ezzel szemben felhoztam a dróton rángatott tudatos bábuk példáját, akik ismerik az őket rángató mechanizmust. Ezeknél a szükségszerűség tudatos, tehát Hegel-Engels — B. szerint szabadok. Azt mondják majd: ez mesterkélt példa. Nos, akkor olvassák el Rudolf Olden kis könyvét: „Warum versagten die Marxisten?”, ott majd megtalálják ugyanezeket a bábukat. de élve: szocialista vezérek formájában. S majd akkor talán ráeszmélnek, hogy a szabadságfogalom precizizálása nem pusztán elméleti csodabogár, hanem a marxizmus egyik legéletbevágóbb problémája.

Azt mondja B.: a marxista felismerés maga kauzális hatóerő. Erről már fenntebb szoltam: igen hatóerő, de hatékonyságát naponta újra kell meghódítani. B. dogmatikája nem is sejteti, mily súlyos problémák rejtőznek itt, az általam felvetett kérdésekre ki se tér, mintha nem is olvasta volna.

Továbbá: „a dialektikus materializmus . . . dialektizálja a materializmust és materializálja a dialektikát”. De hiszen épen ebben a frázisban, melyet B. csak úgy odavet, van elrejtve az egész problematika, melyet felvettem. Mi az, hogy dialektizálni az anyagot? Melyik anyagot? Mi az anyag?

„Összefoglalásként megállapítható, hogy B. vitázó módszere...” Nem. Hát vita ez?

Szántó Hugó

munka társadalmi és művészeti beszámoló ● felelős szerkesztő: Kassák Lajos ● helyettese: Nádass József ● felelős kiadó: Falus Ervin ● szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI, Bulcsu-u. 19. II. 7. ● csehszlovákiában: Jelen Mihály, Bratislava, Prayova 8. ● minden közleményért a szerző felel ● egyes szám ára: 60 fill., k.c. 3.—, lei 20 ● előfizetési ár félévre 3 p., egész évre 6 p., k.c. 18, illetve 36, lei 100, illetve 200 ●

Bethien Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. — Felelős vezető: Lombár L.